

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Філологічний факультет
Кафедра сучасної української мови

Лінгвопрагматичний аспект публіцистики Вячеслава Чорновола

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 2 курсу, 602 групи
денної форми навчання,
спеціальності 035.01 «Філологія
(українська мова та література)»

СклярOVA Олена Сергіївна

Керівник:

д. філол. н., проф. Шабат-Савка С. Т.

Рецензент _____

До захисту допущено:

протокол засідання кафедри № 6

від «7» грудня 2021 р.

Зав. кафедри

Світлана ШАБАТ-САВКА

Чернівці – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Комунікативно-прагматичні аспекти сучасних лінгвістичних досліджень і публіцистичний текст	8
1.1. Співвідношення вербального й невербального в контексті публіцистики	8
1.2. Лінгвопрагматика публіцистичного тексту	12
1.3. Різноманітне багатство публіцистичного стилю і мовотворчість Вячеслава Чорновола.....	15
1.4. Висновки до розділу 1	25
РОЗДІЛ 2. Публіцистика Вячеслава Чорновола і лінгвопрагматика синтаксичних конструкцій	28
2.1. Функційний потенціал розповідних речень у публіцистиці Вячеслава Чорновола	28
2.2. Питальне висловлення як актуалізаційний компонент публіцистики Вячеслава Чорновола.....	41
2.3. Лінгвопрагматичний діапазон спонукальних конструкцій у публіцистичному дискурсі	49
2.4. Заголовок та ідейно-тематичний діапазон публіцистичного тексту	53
2.5. Висновки до розділу 2	57
РОЗДІЛ 3. Емоційно-експресивний потенціал публіцистики Вячеслава Чорновола	59
3.1. Реалізація суб'єктивної модальності у мовотворчості Вячеслава Чорновола	59
3.2. Вербалізація оцінної семантики в публіцистичному тексті	70
3.3. Висновки до розділу 3	75
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	91
АНОТАЦІЯ	92
SUMMARY	93

ВСТУП

Антропоцентризм сучасної лінгвістики спрямовує увагу науковців на дослідження мовної особистості та ставлення автора до повідомлюваної інформації, до адресата та дійсності, увиразнює вивчення комунікативних стратегій і тактик, спектру інтенційних потреб у різних дискурсивно-жанрових формах української мови, а також комунікативних успіхів та невдач у мовленні. З огляду на це, у просторі лінгвістики сьогодення вирізняються своєю актуальністю дослідження в галузі публіцистики, що «служує засобом суспільного виховання, засобом формування громадської думки, поглядів, прагнень людей, засобом агітації та пропаганди» [81, с. 295].

Чимало науковців присвятили свої праці мовній особистості, зокрема й дослідженню образу автора в публіцистичному стилі, а тому в нашій роботі фігурують прізвища багатьох мовознавців: з *комунікативної лінгвістики* (Ф. Бацевич, Т. Бобошко, Н. Гуйванюк, Т. ван Дейк, І. Завальнюк, А. Загнітко, М. Клішевська, Н. Клушина, Г. Почепцов, О. Селіванова, І. Сушинська, О. Тищенко, Н. Формановська, С. Шабат-Савка), *лінгвістичної прагматики* (О. Арешенкова, Н. Арутюнова, Ф. Бацевич, Л. Безугла, Г. Вежбицька, А. Вовк, І. Карамішева, Л. Киричук, А. Маслова, Б. Норман, В. Радзійон), *стилістики* (Г. Городиловська, П. Дудик, С. Єрмоленко, В. Зайцева, А. Коваль, Н. Кожина, Т. Коць, Н. Леонова, Л. Мацько, В. Михайленко, А. Нечипоренко, Л. Паніна, О. Пономарів).

Як зауважує С. Єрмоленко, «публіцистичний стиль – один з функціональних стилів літературної мови, що використовується у сфері масової інформації» [22, с. 539].

Дослідники часто зосереджують увагу на впливі публіцистичного стилю на аудиторію та на маніпуляційні прояви автора в тексті. Цей стиль вирізняється з-поміж інших тим, що його використовують як інструмент впливу, який нерідко є ідеологічним, а також для формування суспільних думок. Такі тексти спрямовані на масову аудиторію, оскільки виконують найголовнішу функцію – інформаційну. Для текстів публіцистичного стилю

характерними є подача інформації в лаконічній формі, послідовність, точність, логічність викладу матеріалу, маніпулятивний та оцінний вплив автора на читача та на його позицію.

У лінвопрагматичному аспекті творчий доробок Вячеслава Чорновола досі не досліджений. Зібрання творів у 10-томах уміщує не лише тексти публіцистичного стилю, а й епістолярного та офіційно-ділового стилів. У цьому зібранні представлено велику кількість текстів, які свідчать про різножанрове багатство творчості Вячеслава Чорновола. Крім названих текстів, репрезентовано літературно-критичні статті, журнальні та газетні матеріали, фейлетони, документи, листи, інтерв'ю та спогади про Вячеслава Чорновола.

Актуальність дипломної роботи зумовлена відсутністю комплексного аналізу мовотворчості Вячеслава Чорновола – відомого громадського діяча, патріота своєї держави – у контексті лінгвістичних та екстралінгвальних чинників. У практиці мовознавчих студій публіцистичні тексти вивчають здавна, однак мовотворчість Вячеслава Чорновола ще не була предметом лінвопрагматичного аналізу. Дослідження стосується окреслення та визначення актуальних проблем комунікативно-прагматичних особливостей різних синтаксичних конструкцій у публіцистиці.

Мета роботи – проаналізувати лінвопрагматичний потенціал синтаксичних конструкцій української мови крізь призму публіцистики Вячеслава Чорновола.

За мету ставимо такі **завдання**:

- 1) схарактеризувати лінвопрагматичні засади вивчення публіцистики в контексті співвідношення вербального та невербального в комунікативному процесі;
- 2) описати лінвопрагматичні вияви розповідних конструкцій;
- 3) дослідити функційний потенціал питальних речень як маркерів публіцистики Вячеслава Чорновола;

- 4) визначити лінгвопрагматичні особливості спонукальних конструкцій у текстах Вячеслава Чорновола;
- 5) окреслити інтенційне спрямування заголовків у творчості Вячеслава Чорновола;
- 6) визначити специфіку експресивно-оцінних конструкцій у публіцистичному тексті;
- 7) з'ясувати особливості реалізації оцінки в публіцистичних текстах Вячеслава Чорновола;
- 8) проаналізувати публіцистичні тексти як маркери впливу автора на читача.

Об'єкт дослідження – публіцистика Вячеслава Чорновола як засіб для передавання комунікативних інтенцій автора, вираження думок, оцінних суджень, а також впливу на формування позиції читача.

Предмет дослідження – лінгвопрагматичні особливості синтаксичних конструкцій у публіцистичному тексті Вячеслава Чорновола; інтенційна спрямованість публіцистичних матеріалів раннього журналістського періоду Вячеслава Чорновола; лінгвопрагматичні особливості висловлень у текстах; мовна особистість Вячеслава Чорновола.

Джерела фактичного матеріалу. Джерельну базу дослідження виформовує картотека, яка складена з опертям на публіцистичні тексти Вячеслава Чорновола – видатного українського громадського діяча. Михайлина Коцюбинська в передмові до 1 тому 10-томного видання згадує про Вячеслава Чорновола так: «Незважаючи на всі круті віражі долі, завжди відчував органічну потребу працювати на літературній ниві, причому не тільки для духовного відпруження, щоб не дискваліфікуватися фахово, а й для того, щоб знайти нову поживу для ідей, які нуртували в ньому, для глибшого пізнання інтелектуального материка України й знайдення відповіді на запитання, що мали екзистенційне значення як для нього самого, так і для української нації» [79, с. 29]. Наше дослідження налічує 1000 прикладів, які були зібрані методом відбору з 1 тому 10-томного видання творів Вячеслава

Чорновола. У кваліфікаційній роботі досліджено та проаналізовано ранній період журналістики громадського діяча, який охоплює матеріали з публіцистичних текстів, написаних з 1956 по 1966 рік.

Методи дослідження. У науковій роботі для розв'язання визначених завдань та досягнення окресленої мети було використано такі методи: *метод суцільної вибірки* – відбір та формування бази фактичного матеріалу; *описовий* – для опису відібраного фактичного матеріалу, його систематизації та класифікації; *спостереження* – для визначення стану вивчення досліджуваної проблеми у лінгвістиці; *метод аналізу й синтезу* – для теоретичних узагальнень та практичного застосування систематизованого фактичного матеріалу у дипломній роботі; *статистичний метод* – для отримання підрахунків відібраних прикладів та здійснення статистичного опису; *структурний метод* – для аналізу та класифікації заголовків, розповідних, питальних та окличних речень; *метод дистрибутивного аналізу* – спрямований на визначення синтаксичних одиниць, що притаманні публіцистичному дискурсу Вячеслава Чорновола; *контекстний аналіз* – для визначення інтенційного спрямування висловлень; *метод моделювання* – для створення моделей побудови заголовкових комплексів, розповідних, питальних та спонукальних речень.

Наукова новизна нашої дипломної роботи полягає у тому, що в ній уперше в українському мовознавстві комплексно досліджено лінгвопрагматичний потенціал синтаксичних конструкцій у мовотворчості Вячеслава Чорновола, досліджено функційний потенціал різних за комунікативним спрямуванням конструкцій, що слугують ідіолектними маркерами мовостилю відомого громадського діяча, відображають його світоглядні позиції.

Теоретичне значення роботи полягає в поглибленні знань про публіцистику Вячеслава Чорновола, у з'ясуванні лінгвопрагматичного потенціалу, синтаксичних конструкцій, що реалізують авторські інтенції. Висновки кваліфікаційної роботи посприяють розвитку окремих теоретичних

положень текстознавства, дискурсології, збагатять новими ідеями концепцію експресивного синтаксису.

Практичне значення одержаних результатів. Зібраний та опрацьований фактичний матеріал можна використовувати для дослідження синтаксичних особливостей газетних статей, фейлетонів і загалом публіцистичного дискурсу; під час написання посібників та навчально-методичних матеріалів, при читанні спецкурсів із комунікативного синтаксису та лінгвістичної прагматики.

Апробація результатів роботи. Основні теоретичні положення та висновки було апробовано на щорічній студентській науковій конференції (Чернівці, 20 – 21 квітня 2021 р.). Тези доповіді розміщено в матеріалах конференції:

СклярOVA О. Питальне висловлення як актуалізаційний компонент публіцистики Вячеслава Чорновола. *Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*. Філологічний факультет. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2021. С. 209 – 210.

Структура дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаної літератури, списку використаних джерел, анотацій українською та англійською мовами.

РОЗДІЛ 1. Комунікативно-прагматичні аспекти сучасних лінгвістичних досліджень і публіцистичний текст

1.1. Співвідношення вербального й невербального в контексті публіцистики

Антропоцентричність сучасних лінгвістичних студій зорієнтована на дослідження та розкриття особистості людини, її психологічного стану, умов успішної комунікації між мовцями, перешкод ефективності спілкування, механізмів мовлення, способів та засобів вираження думок у різних комунікативних ситуаціях.

Одним із популярних для дослідження напрямів мовознавства є комунікативна лінгвістика, яка почала зароджуватися з другої половини ХХ століття та дотепер продовжує неупинний і стрімкий розвиток. Становлення цього нового напрямку мовознавства відбулося під впливом філософії позитивізму та прагматизму [66, с. 551].

Значну роль у дослідженні комунікативної лінгвістики відіграла велика кількість як зарубіжних (Н. Арутюнова, А. Вежбицька, Т. Дейк, І. Сусов, Н. Формановська), так і українських (Ф. Бацевич, Н. Гуйванюк, А. Загнітко, О. Селіванова) науковців.

Український мовознавець Ф. Бацевич витлумачує поняття «комунікативної лінгвістики» як «напрямок сучасної лінгвістики, пов'язаний із міждисциплінарними проблемами, предметом дослідження якого є процеси спілкування людей із використанням живої природної мови та урахуванням усіх складників комунікації (соціальних, фізичних, фізіологічних, психологічних, гендерних, контекстних, ситуативних, семіотичних та ін.)» [6, с. 12].

На думку М. Кочергана, комунікативна лінгвістика постає як «напрямок сучасного мовознавства, який вивчає мовне спілкування, що складається з таких компонентів, як мовець, адресат, повідомлення, контекст, специфіка контакту та код (засоби) повідомлення» [41, с. 162].

Нам імпонує визначення Ф. Бацевича, оскільки воно якнайширше демонструє сутність комунікативної лінгвістики як напряду мовознавства. Науковець зважає на всі складники комунікації, які можуть впливати на процес спілкування, адже якщо зважати лише на окремі чинники, то під час дослідження результат може вийти неправильним. Хочемо зауважити, що визначення М. Кочергана вказує виключно на складники структури спілкування.

Комунікативна лінгвістика досліджує не лише особливості міжособистісного спілкування, але й «окремі аспекти теорії мовленнєвої діяльності, породження і сприйняття мовлення» [6, с. 22]. Внаслідок цього цілком очевидний зв'язок також із психолінгвістикою, яка за визначенням С. Куранової досліджує «процеси утворення, сприйняття та формування мовлення у їх взаємодії із системою мови» [44, с. 8]. Зв'язок із такою наукою як лінгвістична прагматика, забезпечує дослідження функціонування різних чинників у процесі комунікації.

У комунікативній лінгвістиці чільне місце займає не лише теорія мовленнєвої діяльності, а й теорія мовленнєвих актів. Засновник теорії мовленнєвих актів Дж. Остін виокремлював три рівні мовленнєвого акту: іллокуцію, перлокуцію та локуцію.

Як зауважує О. Селіванова, «мовленнєвий акт – мовленнєва взаємодія мовця і слухача для досягнення певних перлокутивних цілей мовця шляхом конструювання ними дискурсивного значення спілкування» [66, с. 559].

У своєму лекційному курсі В. Красних веде мову про те, що у лінгвістиці науковці доволі широко використовують термін «комунікативний акт», хоча він вказує лише на певну дію, яка відбувається у процесі мовлення. Науковиця зауважує, що поняття «комунікативного акту» та «мовленнєвого акту» не є тотожними [42, с. 247].

На думку О. Селіванової, комунікативний акт «не може містити предметне підґрунтя спілкування – конситуацію, а лише бути опосередкованим нею» [66, с. 568].

М. Кочерган вважає інтенціональність, цілеспрямованість та конвенціональність основними ознаками мовленнєвого акту [41, с. 163].

Припускаємо, що така думка є цілком справедливою, оскільки дотримання певних мовленнєвих та етикетних норм поведінки, правильне та чітке розуміння наміру, який прагне передати адресант, можуть свідчити про успіх мовленнєвої взаємодії.

Комунікативна лінгвістика взаємодіє з різними галузями знань, зокрема з комунікативістикою, філософією, стилістикою, семіотикою, логікою, риторикою, а також з новітніми (лінгвопрагматикою, теорією мовленнєвої діяльності, психолінгвістикою, етнолінгвістикою, соціолінгвістикою) й традиційними розділами мовознавства, що зумовлює її динамічний розвиток [6, с. 14].

Погоджуємося з думкою О. Селіванової про те, що «основним поняттям комунікативної лінгвістики є комунікація» [66, с. 552], оскільки це поняття демонструє процес міжособистісного спілкування між адресантом та адресатом (їх може бути і декілька), за допомогою вербальних та невербальних засобів комунікації, які комбіновано або по-різному передають інформацію реципієнту. Отже, у мовознавстві існують два типи комунікації: вербальна та невербальна.

У публіцистичному стилі виразно експлікується співвідношення вербального та невербального. Вербальна комунікація – це спосіб взаємодії між адресантом та адресатом у процесі спілкування внаслідок обміну інформації у словесній формі. О. Курило подає думку, що «вербальна комунікація використовує як знакову систему мову – найбільш універсальний засіб людського спілкування, який забезпечує змістовий аспект взаємодії і взаєморозуміння в процесі спільної діяльності» [45, с. 114].

Тип вербальної комунікації може мати всього два вияви: усний (зазвичай спонтанне та непередбачене мовлення) та писемний (мовлення, яке передається та зберігається у різних варіаціях писемної форми). У публіцистиці вербальна комунікація спрямована не лише на обмін певною

інформацією між співрозмовниками та передачу мовних інтенцій адресанта, а також на можливість їхнього впливу на думки адресата, формування масової свідомості суспільства. До вербальних компонентів зараховують «засоби мовного коду, тобто слова, словосполучення, речення (повідомлення), тексти, за допомогою яких передається інформація» [4, с. 62].

Невербальна комунікація – це спосіб спілкування між людьми, який полягає у передачі інформації за допомогою невербальних засобів: міміки, жестів, інтонації, поглядів та ін. Російський лінгвіст Г. Крейдлін пропонує називати науку, яка вивчає невербальні засоби комунікації, невербальну поведінку та взаємодію співрозмовників – невербальною семіотикою. Дослідник виокремлює п'ять наук, які зараховує до невербальної семіотики: паралінгвістика, кінесика, окулесика, гаптіка та проксеміка [43, с. 12].

Слушною є думка Л. Солощук, яка уналежнює до невербальних засобів комунікацій «набір компонентів немовного характеру, які мовець створює в результаті фізичної (а саме жестово-рухової та голосової) діяльності під час комунікації та використовує поряд із вербальними засобами через набуття ними комунікативної значущості в процесі спілкування» [72, с. 14]. Погоджуємось з цим твердженням, адже у публіцистиці реципієнт отримує інформацію не лише у результаті мовленнєвої діяльності, а й за допомогою використання співрозмовником жестів, міміки, поглядів, постави тіла, тональності, інтонації, які мимовільно та спонтанно можуть виникати під час мовленнєвої ситуації.

Особливістю такого типу комунікації є те, що адресант використовує різні невербальні засоби передачі інформації під час розмови одночасно, а тому невербальні засоби будуть передавати співрозмовнику більше інформації ніж вербальні. Характерно, що між представниками різних культур, національностей, а також соціальних верств населення може виникнути певне непорозуміння у процесі тлумачення невербальних засобів, оскільки у кожній культурі символи отримують різне тлумачення.

Нерідко під час вербальної комунікації паралельно використовують невербальні засоби комунікації, які мають властивість уточнювати, доповнювати, коректувати та підсилювати інформацію комуніканта для її правильного сприйняття слухачем.

У публіцистиці активно використовують обидва типи комунікації. Для радіо-, телепередач та публічних виступів характерна передача більшої кількості інформації за допомогою невербального типу, оскільки аудиторія може безпосередньо спостерігати будь-які вияви такого типу спілкування. У глядача завжди у полі зору є автор та його міміка, жести, постава, інтонація, які допомагають спеціально або мимовільно передати додаткову інформацію. У газетних / журнальних статтях, фейлетонах домінує вербальний тип комунікації, адже у текстових проявах публіцистики найголовнішим інструментом автора є слово. Шрифт, розмір та розташування тексту, наявність картинок є засобами невербального типу комунікації.

Цілком очевидно, що в публіцистичному тексті виразною є взаємодія вербальних та невербальних засобів комунікації, які допомагають авторові якнайкраще передати потрібну інформацію та реалізувати власну інтенцію. Використання невербальних засобів комунікації у вербальному мовленні додає емоційно-експресивного забарвлення, увиразнює перебіг комунікації як в позитивному, так і в негативному плані.

1.2. Лінгвопрагматика публіцистичного тексту

В антропоцентричній зорієнтованості сучасної мовознавчої науки динамічно розвивається лінгвістична прагматика. Чимало науковців присвячують свої дослідження прагматиці, зокрема статті, підручники та монографії, проте в науці досі немає чітко сформульованого й унормованого визначення та позначення цієї галузі та відсутнє чітко розмежоване проблемне поле дисципліни.

Незважаючи на те, що лінгвістична прагматика є молодого галуззю мовознавства, спостерігаємо чималу кількість досліджень, які спрямовані на

вивчення особливостей вираження ставлення суб'єктів комунікації до повідомлюваної або почутої інформації, що її реалізують вербальні та невербальні засоби. Репрезентація інтенційної спрямованості автора – ключовий компонент у комунікації між співрозмовниками, а тому дослідження мовних намірів важливе для кращого розуміння співрозмовника

Лінгвістична прагматика має широкий зв'язок з багатьма науками, а зокрема з семіотикою, філософією, соціолінгвістикою, теорією мовленнєвої діяльності, комунікативною лінгвістикою та з багатьма іншими науками. Очевидно, що у лінгвістичній прагматиці постійно та широко залучені міжпредметні зв'язки.

Утім, лінгвопрагматика вивчає не лише ті мовленнєві особливості, які стосуються взаємодії між автором та адресатом, а також і ситуації спілкування, які можуть виникнути в процесі. Загалом вона досліджує вміння та здатність адресанта виявляти свої наміри та правильно розуміти співрозмовника, опираючись на контекст розмови.

Ця наука вивчає співвідношення попереднього досвіду учасників діалогу з теперішньою дійсністю, а також досліджує причини й наслідки комунікативних невдач. У комунікації важливу роль відіграє попередній життєвий досвід комунікантів. Інтелектуальний рівень людини визначають не лише на основі отриманих знань, внаслідок відвідування закладів освіти, культурно-мистецьких заходів або самоосвіти, а й враховують пережитий досвід у суспільстві. За відсутності певних знань, недостатнього життєвого досвіду або ж через низький інтелектуальний рівень один із співрозмовників може вплинути на комунікативну невдачу в діалозі.

У сферу зацікавлень лінгвістичної прагматики входить дослідження ставлення автора та слухача до предмета мови. Безперечно, що прагматичний аспект вміщує в собі політичну, ідеологічну, фатичну та емоційну оцінки, які по-різному використовує у текстах автор.

У політичному та публіцистичному дискурсах, прагматика пов'язана зі створенням певного публічного образу, стилю або ж марки, які в

подальшому повинні витримуватись і зберігатись у процесі комунікації. Тлумачення та оцінка тих чи тих висловів, тверджень залежить від ситуації або контексту.

Прагматика стосується внутрішнього світу співрозмовників, оскільки ця наука досліджує почуття, емоції, оцінки, психологічні, психічні і вольові стани, вірування, культурні чинники тощо [4, с. 31]. Чимало досліджував лінгвопрагматику Флорій Бацевич. Науковець подав чітке і ґрунтовне визначення, оскільки описав не лише предмет вивчення, а й сфери його дослідження. Мовознавець у дослідженнях зазначав, що лінгвістична прагматика є тією сферою знань, у якій не сформовані методи, методики та прийоми аналізу та відсутня чітко окреслена проблематика [4, с. 2].

Вітчизняний лінгвіст Ф. Бацевич зазначає, що «лінгвістична прагматика – розділ лінгвістики, що вивчає вияви суб'єктивного (людського) чинника на всіх рівнях мови й у межах усіх аспектів її функціонування, комунікації людей» [5].

Наступне визначення, яке ми хочемо навести, розміщене в «Лінгвістичному енциклопедичному словнику» за редакцією В. Ярцевої. У словниковій статті Н. Арутюнова зазначає, що «прагматика (від грецького слова «pragma, pragmatos» і позначає значення «діла, дії») є об'єктом дослідження у семіотиці та мовознавстві, у яких вивчається функціонування мовних знаків у мовленні» [49, с. 389], зазначає, що розуміє під прагматикою закріплене ставлення до дійсності, до змісту повідомлення та до адресата [61, с. 8]

У своєму твердженні Н. Арутюнова підкреслює міжпредметний зв'язок між двома науками та пояснює сутність їхнього поєднання. Б. Норман вважає, що «лінгвопрагматика – це вивчення поведінки мовних знаків у реальних процесах комунікації» [57, с. 9]. А. Маслова зауважує, що лінгвістична прагматика – це дисципліна, яка вивчає мову як засіб, який використовує людина у своїй діяльності [51, с. 30]. І. Карамішева зазначає,

що прагматика є вираженням інтенції, що лежить в основі породження висловлювання [28, с. 128].

Якщо порівняти останні три визначення, то побачимо, що ключові моменти між собою відмінні. Кожне наступне визначення доповнює попереднє, адже Б. Норман звертає увагу саме на поведінку мовних знаків у тій чи тій ситуації, А. Маслова схильна вважати, що найголовніше вивчати мову як засіб, який використовує людина, а І. Карамишева цілком слушно зауважує, що прагматика є вираженням інтенції.

Під час формування наукових тверджень дослідники самостійно обирають свої пріоритети під час вивчення певної науки та її особливостей. Зорієнтованість на поведінку мовних знаків надає можливість порівнювати одні й ті самі комбінації слів, речень чи висловлень у різних комунікативних ситуаціях.

Вивчення мови як засобу комунікації допоможе зрозуміти, які саме засоби сприяють для комунікативного успіху. Зазначимо, що висловлення не завжди мають пряме значення, адже прихований сенс може бути завуальований за допомогою декількох простіших речень.

Отже, визначень для лінгвістичної прагматики є багато, проте не всі з них вичерпно відображають сутність самої дисципліни. Всі перелічені визначення об'єднує те, що науковці зосереджують увагу навколо дослідження процесів, способів та засобів комунікації, а також передачі тих чи тих намірів, проте чимало наукових визначень доповнюють одне одного та містять наукову цінність.

1.3. Різноманітне багатство публіцистичного стилю і мовотворчість Вячеслава Чорновола

Публіцистичний стиль – це один із основних стилів української літературної мови, проте не всі науковці мають однакову позицію щодо сфер його функціонування. Однією з основних проблем сучасної української

стилістики є відсутність унормованих, чітко визначених і загальноприйнятих тлумачень понять «стилю» як загалом, так і кожного окремо.

Упродовж багатьох років велика кількість мовознавців досліджувала й продовжує досліджувати публіцистичний стиль, його підстилі та особливості, а серед них такі науковці: І. Білодід, П. Дудик, С. Єрмоленко, А. Коваль, М. Кожина, Г. Колесник, Т. Коць, Н. Леонова, Л. Мацько, В. Михайленко, О. Пономарів та ін. Розглянемо деякі з думок мовознавців, які стосуються визначення публіцистичного стилю у системі стилів української мови, його термінологічного поняття та сфери використання.

У енциклопедичній статті про функціональний стиль, що представлена в «Лінгвістичному енциклопедичному словнику» за редакцією В. Ярцевої, В. Мурат виокремлює п'ять стилів: побутово-літературний, газетно-політичний, виробничо-технічний, офіційно-діловий та науковий [49, с. 567]. А. Коваль називає публіцистичний стиль як «газетно-публіцистичний стиль» і вважає, що він займає чільне місце у системі стилів української літературної мови [35, с. 9].

М. Кожина аргументувала, що доцільніше називати публіцистичний стиль «політичним» або ж «політично-ідеологічним», оскільки мовознавиця вважає, що виокремлення публіцистичного стилю серед інших функціональних стилів спричинено існуванням політики як сфери діяльності, спілкування та як певної форми впливу на людську свідомість [37, с. 342]. Використання терміна «публіцистичний стиль» М. Кожина обґрунтовує традиційним вживанням цього терміну, який традиційно закріплений у лінгвістиці [37, с. 342].

Думки вище перелічених науковців вважаємо цілком слушними, оскільки вони починали досліджувати публіцистичний стиль у ХХ столітті або на початку ХХІ століття, коли засоби масової інформації, такі як телебачення, радіопередачі, інтерв'ю та інші не були настільки поширені у суспільстві. Розвиток публіцистичного стилю залежить від розвитку рівня

суспільного життя та культурного рівня суспільства. З-поміж інших стилів публіцистичний стиль вирізняється своєю динамічністю розвитку.

Такий стрімкий процес розвитку спричинений активним та вільним використанням людством інтернету, соціальних мереж, наявністю смартфонів, планшетів та ноутбуків, що дає можливість швидко і безперешкодно отримувати потрібну інформацію. Відповідно до вимог суспільства змінюються і жанри публіцистичного стилю, а тому динамічний розвиток став причиною різних класифікацій публіцистичного стилю та його підстилів, адже кожен науковець працює у межах свого часу.

Л. Мацько зауважує, що «публіцистичний стиль – це стиль суспільної комунікації, громадського життя, звідки українська мова витіснялася з нього то польською, то російською владою» [52, с. 270]. Спостерігаємо й думку дослідниці, що публіцистика синтезує у собі деякі функції й інших стилів, а й художнього, наукового та ділового. Вважаємо визначення Л. Мацько цілком логічним, оскільки публіцистичний стиль відображає різні аспекти суспільного життя.

У словнику лінгвістичних термінів за редакцією Д. Ганича та І. Олійника зазначено, що «публіцистичному стилю властиві дві основні, незрівнянно поєднані функції інформативності та впливу» [17, с. 230]. О. Пономарів відзначає, що у тексті публіцистичного стилю повинні мати рівне значення емоційно-експресивне забарвлення та логіка викладу [60, с. 12].

Основними функціями публіцистичного стилю є передача інформації, формування свідомості адресата, вплив на думки читачів, слухачів та аудиторії загалом. Кожен текст повідомляє конкретну інформацію, яка може змінити хід думок співрозмовника, спонукати його до дій або навпаки спрямувати до бездіяльності.

На думку С. Шабат-Савки, публіцистичний дискурс визначають такі його характеристики: «точність, цілеспрямованість, логічність й афористичність викладу, експресія та емоційність мовлення, свідоме

використання мовних засобів, що увиразнюють інтенцію впливу як глобальну настанову публіцистичного дискурсу» [83, с. 227].

Публіцистичний дискурс характеризує різноманіття жанрів, проте принцип класифікації підстилів у науковців між собою має відмінності. У стилістиці існують дві форми реалізації публіцистичного стилю: усна та письмова.

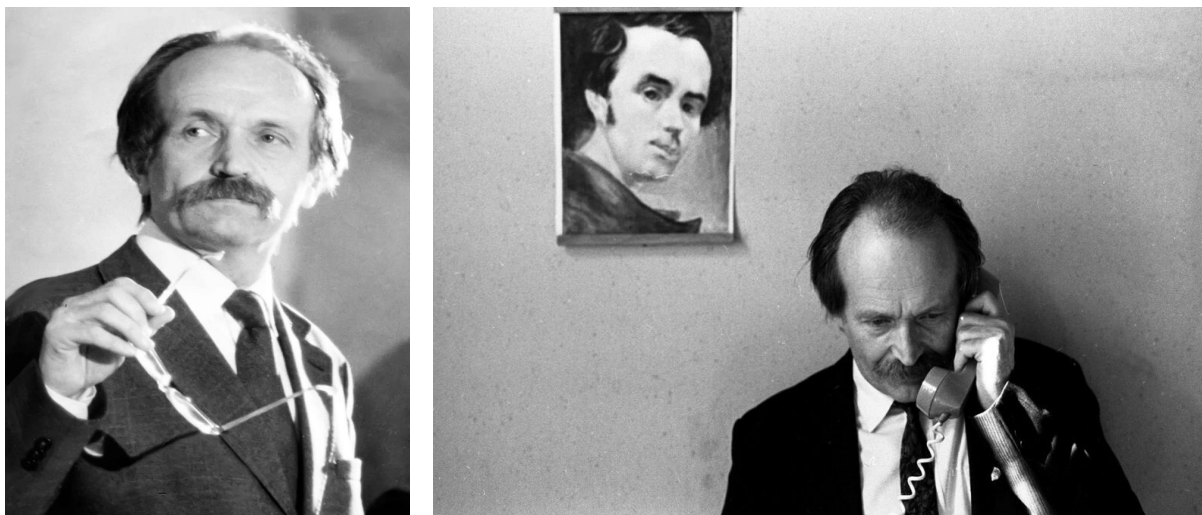
Л. Мацько визначає такі підстилі публіцистичного стилю: власне публіцистичний або стиль засобів масової інформації (ЗМІ), художньо-публіцистичний, науково-публіцистичний. Дослідниця вважає, що після бездоганного виголошення публіцистичного тексту, його можна називати ораторським [52, с. 273]. Тому спостерігаємо появу ораторського стилю та його взаємодію з публіцистичним.

Г. Колесник визначає такі підстилі публіцистичного стилю: 1) власне публіцистичний (повідомлення, хроніка, прокламації, відкриті листи, передові статті, огляди міжнародного життя); 2) науково-публіцистичний (великі праці на теми сучасної політики, економіки та суспільних відносин, літературно-критичні статті, наукові та літературно-мистецькі огляди, рецензії); 3) художньо-публіцистичний (нариси, фейлетони, памфлети, мемуари, політичні доповіді) [18].

У своїй докторській дисертації Т. Коць зазначає, що варто відмежовувати такі поняття як *публіцистичний стиль* та *стиль засобів масової інформації*. Відповідно термін *засобів масової інформації* узагальнює мову телебачення, преси та ін., а *публіцистичний стиль* об'єднує всі ці поняття і різновиди засобів масової інформації [39].

Особливо актуальним для визначення структурно-семантичних параметрів публіцистики вважаємо публіцистику Вячеслава Чорновола.

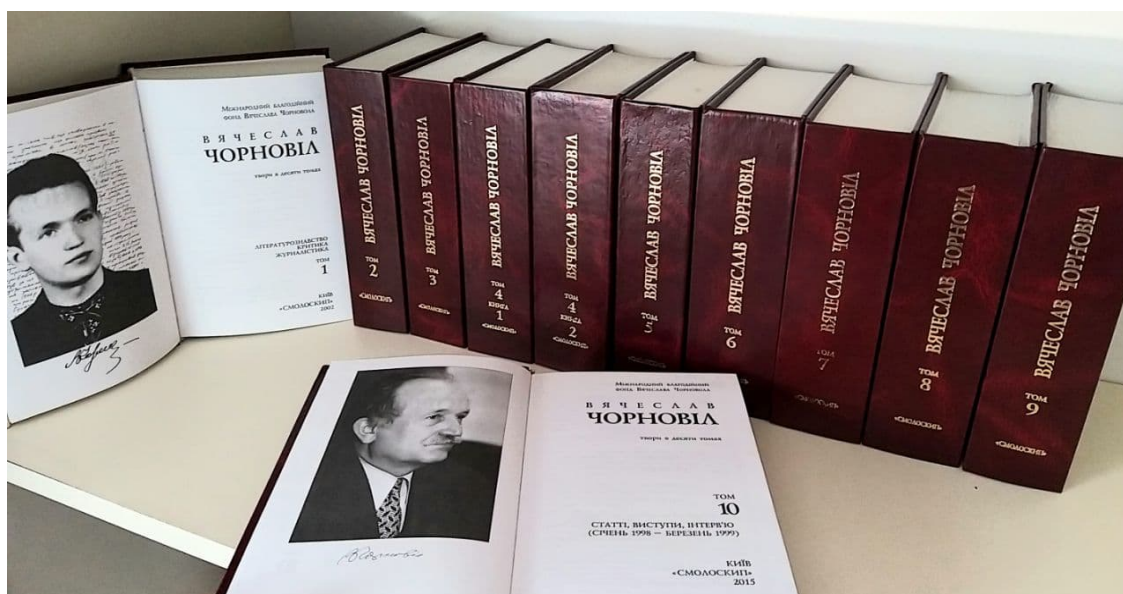
Вячеслав Чорновіл (1937-1999) – український публіцист, журналіст, правозахисник, літературний критик, редактор, політв'язень, громадський та політичний діяч, голова Народного руху України, один із ініціаторів створення Української гельсінської спілки.

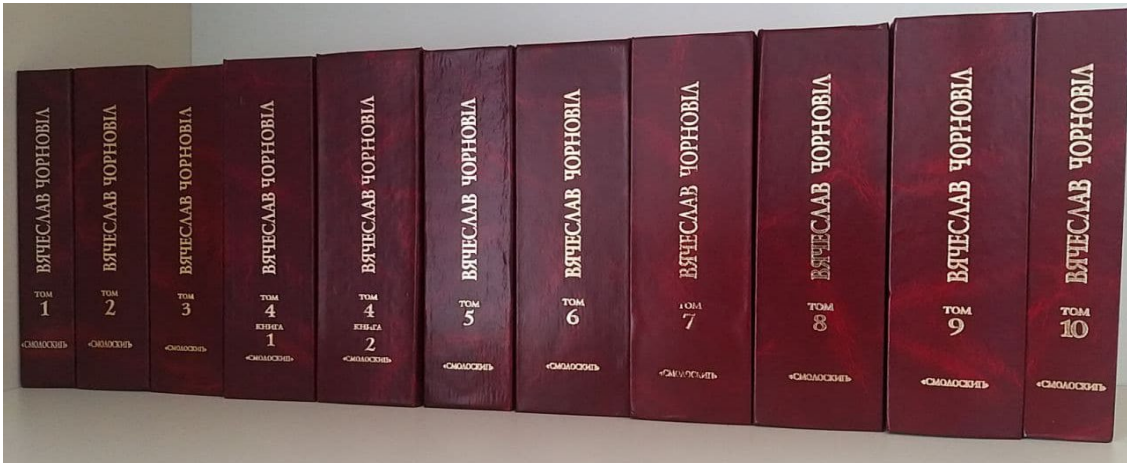

На початку параграфу хочемо одразу пояснити, чому ми використовуємо форму імені Вячеслав, а не форму В'ячеслав, згідно з правилами чинного правопису української мови. У зібранні творів у 10-ти томах, а саме у першому томі, зазначено: «Згідно з волею автора ім'я Чорновола Вячеслав подаємо без апострофа, як воно писалося за правописом раніше і як записане в усіх його документах» [79, с. 12].

Том перший.	Літературознавство. Критика. Журналістика (ранній доробок).
Том другий.	“Правосуддя чи рецидиви терору?”, “Лихо з розуму”, документи 1965 – 1968 років.
Том третій.	Статті В. Чорновола з редактивного ним позацензурного журналу “Український вісник” та інші матеріали (до січня 1972 року).
Том четвертий.	Листи.
Том п’ятий.	Публіцистика періоду перебування в таборах і засланні (до 1985 року).
Том шостий.	Журналістсько-публіцистична діяльність кінця 80-х років (відновлений “Український вісник”, статті, видання УВ-Експрес).
Том сьомий.	Публіцистика 90-х років (виступи, статті).
Том восьмий.	Матеріали, пов’язані з роботою у Верховній Раді України. Інтерв’ю.
Том дев’ятий.	Журналістська діяльність кінця 90-х років (газети “Час/Time”, “Час”).
Том десятий.	Спогади про Вячеслава Чорновола.

Згідно з волею автора ім’я Чорновола Вячеслав подаємо без апострофа, як воно писалося за правописом раніше і як записане в усіх його документах.

Вячеслав Чорновіл народився 24 грудня 1937 року у с. Єрки Черкаської області в родині вчителів, проте за документами зазначено, що справжня дата народження – 1 січня 1938 року. Радянська влада стабільно переслідувала не лише Вячеслава та його сестру Валентину, а й репресувала їхнього брата Бориса. Загинув Вячеслав Чорновіл 25 березня 1999 року в автокатастрофі.

Спільно з А. Горською, І. Дзюбою, І. Світличним, В. Стусом та іншими відомими громадськими діячами України Вячеслав Чорновіл започаткував національно-визвольний рух, який пізніше отримав назву як «шістдесятництво».

Валентина Чорновіл в інтерв'ю для «5 каналу» зазначала, що Вячеслав Чорновіл добре вчився, багато читав та дивувався тодішній мовній ситуації в УРСР, адже навіть у Києві українська мова рідше використовувалась у розмовному мовленні.

Науковий шлях та формування громадської свідомості Вячеслава Чорновола розпочались із навчання на філологічному факультеті Київського державного університету імені Тараса Шевченка, проте вже з 2-го курсу студент перевівся на факультет журналістики.

У майбутнього публіциста вже на той час було розуміння того, що філологія є базовою для журналістського фаху, а тому у студентські роки успішно брався за літературні рецензії та літературознавчі есеї. Саме такий досвід допоміг Вячеславу Чорноволу стати редактором газет та самвидавського журналу «Український вісник». Внаслідок цього, через

власні переконання, які суперечили радянській владі, майбутній громадський діяч мав певні труднощі під час навчання, оскільки не змінював власну думку та не суперечив своїм принципам.

Валентина Чорновіл розповіла про ситуацію, коли на комсомольських зборах мали розглядати те, що Вячеслав Чорновіл висловлює власну думку, яка суперечить принципам радянського союзу. А отже, наступним рішенням повинно було стати виключення студенту з університету. Проте, як зазначає Валентина Чорновіл, викладачі рекомендували студенту поїхати за комсомольською путівкою на будівництво четвертої домни у Жданові (тепер м. Маріуполь).

Під час цієї подорожі Вячеслав Чорновіл мав можливість спостерігати за справжнім життям робітників на домні та висловив свої міркування та спостереження у статтях до газет, які тепер схарактеризовують ранній період його журналістської діяльності та стали об'єктом нашого дослідження.

Дипломна робота Вячеслава Чорновола мала назву «Публіцистика Бориса Грінченка». Під час написання наукового дослідження молодий науковець «установив авторство цілої низки статей, рукописів і цікавих нотаток Бориса Грінченка» [79, с. 439], що вважаємо вагомим внеском у розвиток та дослідження української літератури періоду кінця XIX – початку XX століття. Вибір об'єктом дослідження публіцистики Бориса Грінченка, який був заборонений до 60-х років XX століття, зумовлений чіткою, свідомо обраною та проукраїнською позицією майбутнього громадського діяча.

Вячеслав Чорновіл працював у редакціях газет, був політичним діячем, брав участь у правозахисній організації Української Гельсінської спілки та був учасником багатьох протестів української інтелігенції.

Із виданої журналістської спадщини простежуємо, що Вячеслав Чорновіл часто публікував свої матеріали під такими псевдонімами: С. Вільховецький, В. Максимович, В. Славін, В. Славчук, В. Чорній, В. Щирий. Велика кількість псевдонімів зумовлена тим, що Вячеслав

Чорновіл розповідав, що якщо він писав про людину, то підписувався під своїм іменем, якщо писав «дуже не таке, як мені хочеться, ставив псевдонім», але журналіст також використовував псевдоніми у тих випадках, якщо було багато публікацій в одному й тому ж номері газети або журналу [79, с. 440].

Мовотворчість Вячеслава Чорновола привернула нашу увагу та стала об'єктом дослідження, оскільки це зумовлено потребою глибокого студіювання та відсутністю мовознавчих розвідок з цього питання.

Вячеслав Чорновіл писав не лише літературні есеї, рецензії, анотації, а й критичні матеріали, замітки, анотації, статті, які охоплюють різну суспільно важливу тематику, публіцистичні праці, фейлетони, репортажі, простежуємо наявність й епістолярної спадщини.

У публіцистичних працях визначаємо ознаки писемного політичного дискурсу: агітаційний характер закликів; переконання одного чи декількох адресатів; риторичні прийоми автора.

Під час аналізу журналістських матеріалів раннього періоду із газет «За радянські кадри», «Київський комсомолец», «Комсомольська ГЕС», «Київська зоря», «Молода гвардія», «Друг читача», очевидно, що Вячеслав Чорновіл був всебічно розвиненою особистістю, оскільки продемонстрував вичерпні знання з історії України, культурології, мистецтвознавства, має критичні погляди на факти про які говорить, користується тонкою іронією та детально писав про питання, які стосуються виробничої діяльності та життя українців у період УРСР. Високий інтелект культурного діяча підтверджується грамотною, чіткою та послідовною побудовою речень і статей загалом, що зумовлено його філологічним та журналістським фахом.

Мовотворчість Вячеслава Чорновола виразно вказує на патріотичну позицію, ставлення й оцінку порушуваних питань, що проілюстровано великою кількістю мовних засобів.

У публіцистиці знаходимо емоційно-оцінні конструкції, актуалізатори уваги читача, розповідні, питальні, окличні типи висловлень, незакінчені речення, риторичні питання та оклики, суб'єктивно-модальні конструкції,

інтертекстуальні вставки та ін. Отже, у публіцистичних текстах ті чи ті синтаксичні конструкції виконують експресивну функцію – функцію впливу на читача, намагання активізувати його увагу, формування конкретної думки або її зміни, вираження думки автора стосовно певних подій.

Публіцистичні матеріали раннього журналістського доробку (1956–1966) Вячеслава Чорновола мають характерну побудову заголовків, які можуть складатись з риторичних питань, конструкцій «запитання-відповідь», обірваних речень, стверджень або заперечень, констатації фактів, настанов, застережень, метафоризації висловлень та ін.

Розповідні речення вміщують у собі вставні та вставлені конструкції, метафори, модальні слова, підсилювальні частки, емоційно-оцінні маркери для кращої передачі інформації для аудиторії. Риторичними питаннями, риторичними окликами, питальними та окличними висловленнями автор намагається актуалізувати увагу читача та прагне звернути увагу аудиторії на важливі моменти у тексті.

Характерною рисою газетних матеріалів Вячеслава Чорновола є наявність, у деяких з них, коротких діалогів між кореспондентом та його респондентами, або кореспондент наводить пряму мову відповідей чи коментарів деяких респондентів.

Творчий доробок Вячеслава Чорновола зібраний і виданий у 10 томах, у яких вміщено спадщину літературно-критичних статей, літературних есеїв та рецензій, статей з редакційного позацензурного журналу «Український вісник», статті з різних газет, публіцистику періоду таборів та заслання, публічні виступи, інтерв'ю, матеріали, що пов'язані з політичною діяльністю, епістолярну спадщину та спогади про Вячеслава Чорновола. Зазначимо, що упорядницею зібрання творів Вячеслава Чорновола у 10 томах була його сестра Валентина Чорновіл.

Публіцистичний стиль у творчості Вячеслава Чорновола представлений різноманітними жанрами, а зокрема: газетні статті, літературна критика,

рецензії фейлетони, есеї, інтерв'ю, публічні заяви, скарги, політичні виступи та звернення.

Публіцистичні праці «Правосуддя чи рецидиви терору?» та «Лихо з розуму (портрети двадцяти «злочинців»)» набули чи не найбільшого розголосу серед суспільства і були видані закордоном, оскільки містили інформацію документального характеру, здійсненого аналізу політичних процесів, які відбувались у період СРСР, викриття здійснених злочинів та репресій радянської влади, а також Вячеслав Чорновіл, спираючись на закони, обґрунтовував думку, що не мали права судити людей.

У публіцистичний стиль Вячеслав Чорновіл вводить різноманітні діалогічні моделі, які зазвичай йому не притаманні. У статтях може бути наявна як пряма мова, так і від однієї до кількох реплік діалогу або його уривки.

Отож робимо висновок, що публіцистика посідає ключове місце у залишеній культурній спадщині громадського діяча. Газетні матеріали Вячеслава Чорновола вирізняються незвичними заголовками та кінцівками, які можуть бути представлені висновком, риторичним запитанням, закликком до якихось дій чи незакінченим реченням.

1.4. Висновки до розділу 1

Антропоцентричність сучасної лінгвістики спрямована на вивчення та аналіз особливостей людської комунікації. Комунікативна лінгвістика досліджує процеси мовного спілкування за допомогою усіх її складників. Чимало дослідників розробили визначення для цього відносно нового напрямку мовознавства, проте не всі містять чітке та вичерпне визначення комунікативної лінгвістики.

Вербальна та невербальна комунікація тісно між собою пов'язані, оскільки їх використовують співбесідники під час розмови. Такі два типи комунікації спільно функціують між собою у мовленні, оскільки під час

передачі інформації за допомогою слів суттєво впливає інтонація, темп та гучність голосу адресанта.

Хочемо зазначити, що у публіцистиці такі типи комунікації можуть існувати як разом, так і окремо один від одного, але нерідко чимало інформації адресат отримує саме за допомогою невербального типу комунікації.

Лінгвістична прагматика вивчає мовленнєві особливості, які можуть виникнути між комунікантами у процесі розмови. Дослідження ситуацій спілкування, попереднього життєвого досвіду та його використання у мовленні, допомагає краще розуміти причини та наслідки комунікативного успіху або невдачі.

Для налагодження зв'язку з адресатом та для змістовної передачі інформації між співрозмовниками, адресанту потрібно чітко визначити комунікативний намір. У публіцистичних матеріалах автор ставить собі певну мету ще на початку тексту.

Чимало науковців подають різні варіанти визначення для терміну «лінгвістичної прагматики», але одного унормованого ще нема, що зумовлено динамічністю розвитку цієї науки. Зазначимо, що у енциклопедії української мови відсутня стаття на позначення поняття «лінгвопрагматика».

Прагматика досліджує весь спектр почуттів, емоцій, станів, вірувань та інших чинників, які присутні у людині. Проте досі недостатня кількість наукових розвідок ускладнює формування проблематики, методів дослідження та аналізу для цієї науки.

Мовотворчість Вячеслава Чорновола є особливою, оскільки містить у собі чималу кількість факторів, які її сформували. Філологічний факультет, журналістський фах, зацікавленість історією, культурою та впевнена, свідома громадянська позиція змогли сформувати людину, яка може чітко формулювати та виголошувати власні думки.

Вячеслав Чорновіл у своїй публіцистиці вводить чимало діалогів, цитувань, прямої мови, порівнянь, метафор та багато іншого, що

спостерігаємо у його залишеній великій культурній спадщині. Громадський діяч додає емоційно-експресивних компонентів у свої статті, які представлені різними жанровими виявами.

РОЗДІЛ 2. Публіцистика Вячеслава Чорновола і лінгвопрагматика синтаксичних конструкцій

2.1. Функційний потенціал розповідних речень у публіцистиці Вячеслава Чорновола

У сучасній українській мові мовознавці класифікують речення за різними характеристиками, проте погляд кожного науковця індивідуальний і може відрізнятися один від одного. Рівень розвиненості мови допомагають визначити її функції. М. Кочерган визначає такі основні функції мови: комунікативну, когнітивну, емотивну та метамовну функції. Проте як додаткові виокремлює фатичну, волюнтативну, конативну, кумулятивну, репрезентативну та перформативну функції мови [41, с. 299].

У Ю. Карпенка класифікація функцій мови дещо відрізняється від класифікації М. Кочергана, оскільки мовознавець виокремлює комунікативну, когнітивну, мислеоформлювальну, репрезентативну, емоційну, експресивну, імпресивну функції як обов'язкові функції мови. Магічну, констатуючу, питальну, фатичну та метамовну функції – визначає як факультативні функції мови [29, с. 61–64]. Зауважимо, що нам імпонує класифікація Ю. Карпенка, оскільки вона ширше представляє базові та факультативні функції мови.

У публіцистичному мовленні Вячеслава Чорновола залучено чимало функцій мови. Комунікативна функція мови реалізується у тому разі, коли текст має певного адресата і відповідно забезпечує процес спілкування між автором та читачем, когнітивна – відповідає за пізнавальну діяльність людини під час обміну інформацією, мислеоформлювальна – допомагає сформулювати та правильно оформити думки перед комунікацією або одночасно з нею, а також спостерігаємо тісний зв'язок із репрезентативною функцією та безпосередньою передачею інформації між співрозмовниками, емоційна та експресивна – вказують на вираження ставлення Вячеслава Чорновола до повідомлюваної інформації та представляють відомості про

нього як про особистість, імпресивна – виражається у тому, як читач реагує на прочитану інформацію. Для публіцистичного мовлення притаманне застосування волюнтативної функції мови, оскільки вона відповідає за вираження волевиявлення співрозмовника, яке може відбуватись за допомогою заклику, застереження, спонукання, прохання, поради та ін.

Науковці класифікують речення за комунікативною настановою і виокремлюють розповідні, питальні, спонукальні та бажальні (оптативні) речення. Хочемо зауважити, що не всі дослідники визначали речення саме за такими чотирма типами. У праці «Курс сучасної української літературної мови», редактором якої був Л. Булаховський, зазначені три типи речень: розповідні, питальні та окличні [46, с. 22].

А. Загнітко виокремлює розповідні, питальні, спонукальні та бажальні речення [26, с. 27], які так само виокремлював і К. Шульжук [86]. А. Загнітко поділяє речення на дві групи: власне-речення та квазі-речення. До групи власне-речень входять розповідні, питальні, бажальні та спонукальні речення, а до групи квазі-речень – вокативні, вигуківі, метакомунікативні [26, с. 28].

На відміну від А. Загнітка, І. Вихованець та П. Дудик виокремлюють розповідні, питальні та спонукальні речення. В. Сімович у своїй «Практичній граматиці української мови» виокремлює три такі типи речень:

- оповідні (тепер розповідні);
- запитові (питальні);
- приказові (спонукальні) [70, с. 272].

У мовознавстві науковці використовують класифікацією речень за характером емоційного забарвлення, у якій речення традиційно поділяють на окличні та неокличні. За будовою речення дослідники також традиційно виокремлюють прості та складні речення.

За нашими спостереженнями, публіцистика Вячеслава Чорновола відповідає розповідному типу. Обстежений фактичний матеріал дав змогу визначити лінгвопрагматичний потенціал розповідних речень. Виокремлення

восьми найпоширеніших тематичних груп засвідчує те, що розповідні речення автор використовує для того, щоб:

- передати автобіографічні дані, факти з життя (*Наслідок не забарився: у факультетській газеті «Журналіст» з'явилася стаття про мене, який я ідейно незрілий, які в мене ревізійні погляди* (I, с. 437 – 438);
- вплинути на читача, сформувавши його громадянську свідомість (*Тут жили його герої, тут вони важко працювали, кохалися і, ніде правди діти, ішли брат на брата за нерозумну грушу, яка чомусь виросла на самісінькій межі...* (I, с. 500);
- порушити питання робітничої діяльності (*Будівельники не знають, якою славою користується т. Шмулич як начальник цеху, але в даному випадку він діяв, як один з тих самодурів, про яких сто років тому російський драматург Островський писав, що їм «хоч кіл на коліві теши, а вони все своє»* (I, с. 461 – 462);
- репрезентувати соціокультурні проблеми (*Без перебільшення можна сказати, що цей шедевр не збляк би в найбагатшій галереї світу поряд з найталановитішими витворами найвідоміших авторів* (I, с. 488);
- передати життя людей в період УРСР (*Уявляю собі: Іван Максимович Будник знову оповідає, як прибув на будову одним з перших, як забивав перший кілочок, як зробив справжніми будівельниками групу вчорашніх матросів, як...* (I, с. 469);
- описати природу (*Хоча серед хащі ми не помітили козуль та ланей, зате соловейки влаштували тут такий багатоголосий концерт, якого, мабуть, ніде більше на Росі не почувеш...* (I, с. 500);
- представити історичну тематику (*Струнками рядами вишикувалися мемуари полководців, спогади про буремні роки революції, повісті й романи про Велику Вітчизняну війну...* (I, с. 533);
- висловити ставлення до дій влади або суспільства (*Скільки ж то праці, скільки вміння треба було прикласти цим прадавнім «метробудівцям»,*

щоб примітивними знаряддями видовбати багатокілометрові підземні переходи... (I, с. 510).

У таблиці № 1 наводимо кількість розповідних речень, що їх було використано для увиразнення лінгвопрагматичних функцій розповідних речень. Виконавши таку класифікацію, можемо навести таблицю співвідношення речень та тематичних груп:

Таблиця № 1

№ з/п	Назва групи	Кількість речень
1.	Передача автобіографічних даних, фактів з життя	48
2.	Вплив на читача, сформувавши його громадянську свідомість	61
3.	Порушення питання, пов'язаних робітничої діяльністю	96
4.	Репрезентація соціокультурних проблем	138
5.	Передача життя людей в період УРСР	84
6.	Опис природи	113
7.	Представлення історичної тематики	45
8.	Висловлення ставлення до дій влади або суспільства	142
Всього		727

Отже, відповідно до наведеної класифікації, серед розповідних речень є найбільше таких речень, які належать до групи, яка стосується проблем питань культури та речень із групи оцінки, ставлення Вячеслава Чорновола до навколишнього середовища чи подій, які відбуваються. Менше речень, які стосуються опису природи, робітничої діяльності та періоду життя в УРСР. Хочемо зазначити, що саме така кількість речень у групах є цілком логічною та очевидною, оскільки кожна з груп містить таку тематику, яку автор може широко та ґрунтовно розкрити за допомогою використання розповідних речень.

Розповідні речення – це найпоширеніший тип речень, який вирізняється з-поміж трьох інших комунікативних типів тим, що використовується в усіх функціональних стилях сучасної української мови й передає велику кількість інформації. Зазначимо, що на письмі у розповідних реченнях виступають такі розділові знаки як крапка, крапка з комою, двокрапка, тире, три крапки.

Розповідні речення виконують роль заголовків, проте за правилами, після них не ставимо жодного розділового знаку. Винятком може бути авторський розділовий знак. Вони містять у собі як стверджувальну, так і заперечну інформацію. Основними функціями таких речень є: передача інформації; констатування фактів або вже відомої інформації; опис предметів, природи, ситуацій, подій, вражень; розповідь про кого-небудь або що-небудь; відповідь на питальне речення; закінченість думки.

М. Бахтін у своїй праці «Висловлення як одиниця мовленнєвого спілкування» висловлює думку про те, що кожна репліка автора, навіть якщо вона уривчаста, то все одно вказує на завершеність та відповідне ставлення автора до ситуації, на яке може висловити свою позицію читач. Відповідно до цих міркувань науковець зазначає, що така взаємодія між адресатом та адресантом утворює зв'язок між репліками [3, с. 311].

М. Бахтін зазначав, що від однослівної до великої репліки, будь-якого тексту, мовець вкладає певний мовленнєвий задум або мовленнєву волю мовця [3, с. 312]. Зважаючи на такі думки науковця, визначаємо, що мовленнєвий задум автора характеризується вибором мовленнєвих засобів та відповідних жанрових форм.

І. Вихованець у підручнику «Грамматика української мови. Синтаксис» зазначав, що розповідні речення мають специфічну інтонацію, яка виражається у тому, що на логічно наголошеному слові тон підвищується, а у завершальній частині речення – тон знижується [13, с. 145].

У газетних матеріалах Вячеслав Чорновіл використовує таке явище як інтертекстуальність. Публіцист залучає цитати з інших творів для сприяння

кращого сприймання матеріалу читачем. У газетній статті «Тут бував Кобзар» Вячеслав Чорновіл поєднує не лише опис сучасної та історичних довідок, а й для підкріплення використовує чимало таких засобів, як:

- цитати із народних пісень: «*Шабля, люлька – вся родина, сивий коник – то мій брат*» (I, с. 462);
- цитати із уривку із поеми Тараса Шевченка «Сліпий»: «*Як цариця по Києву. З Нечосом ходила. І Межигорського Спаса. Вночі запалила*» (I, с. 463);
- перелік поем, віршів, у яких згадувалось Межигір'я: «*Швачка*», «*Заступила чорна хмара*» (I, с. 463);
- зазначення пісень, які записав у тому місці Тарас Шевченко з уст місцевих жителів: «*Хвалилася Україна, що в нас добре жити*», «*Про Семена Палія*»(I, с. 463);
- додавання інформації про зарисовки Кобзаря олівцем для альбому «Живописна Україна».

У статті «Зустрічі з Іваном Франком» Вячеслав Чорновіл, як інтертекстуальний засіб, вводить народну мудрість «*Громи б'ють тільки у високі дуби*» (I, с. 445) як алюзію до постаті Івана Франка. Уведення у текст народної мудрості свідчить про обізнаність публіциста із фольклорним надбанням українського народу.

Для завершення статей Вячеслав Чорновіл також використовує цитати, які виконують роль висновкового положення для того, щоб читач сам зробив висновок із прочитаного матеріалу. Наприклад, автор подає цитату О. Довженка із його твору «Зачарована Десна», але остаточний висновок для себе зробить читач після того, як співставить думку автора із сенсом цитати та власними відчуттями.

Як бачимо, для публіцистики Вячеслава Чорновола характерне явище інтертекстуальності, зреалізоване за допомогою таких засобів, як: пряма мова, діалоги, цитати та алюзії. Використання такого літературного прийому в публіцистичних матеріалах підкреслює вичерпні знання автора з історії та

літератури, свідчить про бажання передати не сухий матеріал, а навпаки – додати цікаву інформацію для активізації уваги читачів.

Однією з особливостей публіцистичного дискурсу Вячеслава Чорновола є наявність діалогів, прямої мови у газетних матеріалах. Діалоги характерні для розмовно-побутового та художнього стилів, а у публіцистичному трапляються рідко.

У ранньому журналістському доробку простежуємо наявність діалогів у статті, яка написана з інтерв'ю Вячеслава Чорновола журналу «Пам'ять століть» (1997, № 2). Використання такого засобу у цій статті можна пояснити тим, що відповідна розмова передає формат інтерв'ю у якому відбувався діалог. Вячеслав Чорновіл використовує репліки з діалогу для підкреслення жанрових особливостей.

У багатьох газетних текстах Вячеслав Чорновіл використовує від однієї до десяти реплік діалогічного мовлення, проте визначаємо й речення, які виражені за допомогою прямої мови. Напр., у таких статтях: «Квітень не повинен повторитися», «Щоб швидше пішли поїзди», «Куб перший, куб останній», «24 години з життя робітничої династії», «Клуб веселих книголюбів» – діалоги вказують на особливості робітничого життя та ставлення автора до нього, на отримання нового життєвого досвіду на проблеми, які виникають у робочий час, про хід будівництва або про його затримку від графіку. Спостерігаємо, що Вячеслав Чорновіл додає пряму мову для того, щоб підкреслити емоційно-експресивне забарвлення, яким насичує текст.

Досвід перебування в середовищі робітників дав можливість Вячеславу Чорноволу мати уявлення про робочий процес, про проблеми можуть бути під час будівництва та про життя робітників.

У мовленні Вячеслава Чорновола бачимо чимало речень, у яких він реалізує «я-інтенції» та використовує особовий займенник я у різних відмінкових формах. Застосування ампліфікації як стилістичної фігури підкреслює експресивність повідомлюваного. Напр.: *З жалем полишаємо*

привітну базу і то пішки, то човном, то попутною машиною, добиваємося до Новгород-Сіверського (I, с. 508).

Серед інших стилістичних прийомів фіксуємо тавтологію. Накопичення в межах одного або кількох речень великої кількості особових займенників вибудовує певний художній такт. Наприклад: *Наслідок не забарився: у факультетській газеті «Журналіст» з'явилася стаття про мене, який я ідейно незрілий, які в мене ревізійні погляди* (I, с. 437 – 438); *Та знову ж таки після моєї демонстрації на суді братів Горинів у Львові (квітень 1966 року), де я, відмовившись свідчити, назвав суддів злочинцями та вручив підсудним квіти, мене викинули й звідти* (I, с. 440).

Таку стилістичну фігуру простежуємо у реченнях, які належать до групи, які містять автобіографічні дані, факти з життя Вячеслава Чорновола, а також до групи, у якій речення передають оцінку дій влади або ж суспільства, ставлення до навколишнього середовища та подій, які у ньому відбуваються. Автор використовує нагромадження особового займенника я для посилення передачі експресивності.

У розповідних реченнях публіцистики Вячеслава Чорновола можуть розташовуватись на початку або у середині речень такі частки:

- вказівні: *Ось рибалка (а ними всіяні береги) тягне отаке-е-енного ляца* (I, с. 498,); *От приходить, наприклад, активний учасник гри Василь Лазарєв, здає сокиру й ножівку* (I, с. 449); *Ні, зовсім нелегка це справа – керувати людьми* (I, с. 452);
- означальні: *Саме в бригаді Киркова першими підтримали пропозицію, щоб кожного тижня працювати дві надпланових години в рахунок дострокового пуску шлюзу* (I, с. 467); *Справді, як поглянеш навкруги – скільки неподобства твориться!* (I, с. 486); *Власне, тринадцятий фундамент уже здають під монтаж* (I, с. 447);
- заперечні: *Ні, не звідси розпочну я свою розповідь про велику будову над Дніпром* (I, с. 469); *Не була вона вже натхненним уособленням*

материнської любові, ніжності й гідності, а просто слабою жінкою, яку так легко образити... (I, с. 483);

- обмежувально-вказівні: **Тільки** невіглас може сьогодні не захоплюватися золотoverхою київською Софією, чернігівськими соборами або дерев'яними вкраїнськими церквами, рівних яким за мистецькою витонченістю важко знайти у світі (I, с. 522); **Лише** рік – а ланкового Миколу Роговенка не впізнаєш (I, с. 466);
- підсилювально-видільні: *Ідемо в контраст: мовляв, є вже добрий досвід, ходив на байдарці по Дністру, Стирі, Даугаві... (I, с. 497); Скільки ж то праці, скільки вміння треба було прикласти цим прадавнім «метробудівцям», щоб примітивними знаряддями видовбати багатокілометрові підземні переходи... (I, с. 510);*
- стверджувальні: **Так**, від химерних, ніде ніким не бачених тварин Марії Приймаченко віє чимось екзотичним, фантастично-казковим... (I, с. 489); **Так-так**, старшому отой тиждень, поки додому їхати, – довгий та марудний (I, с. 473);
- порівняльні: **Немов** хоче показати гостеві всю красу лісостепової України (I, с. 499); **Наче** про них – і не про них... (I, с. 469).

Активне використання модальних часток свідчить про прагнення автора ввести в текст додаткові смислові відтінки. У публіцистиці Вячеслава Чорновола частки вказують на експресивно-емоційне забарвлення речень і дають змогу зробити висновок, що в газетних статтях автор звертається до читача, веде з ним діалог і демонструє власне ставлення до викладеної інформації.

Вигуківі конструкції так само активно використовує публіцист. Вони слугують засобом для підтримування контакту між автором та аудиторією, а також для актуалізації уваги читача. Напр.: **Де там!** Саме в бригаді Киркова першими підтримали пропозицію, щоб кожного тижня працювати дві надпланових години в рахунок дострокового пуску шлюзу (I, с. 467); **Та ба!**

Василя Івановича чомусь не влаштовував такий фінал (I, с. 485); Ой, як нелегко було їй розлучатися зі старим обійстям!.. (I, с. 470).

Отож у публіцистичних текстах Вячеслав Чорновіл використовує експресивні вигуки для актуалізації уваги читачів. У всіх типах речень, зокрема в розповідних конструкціях, Вячеслав Чорновіл посилено використовує вставні та вставлені конструкції, які можуть бути розташовані на початку, у середині та наприкінці речень.

Вставні конструкції вказують на ставлення та оцінку автора до виголошеної ним інформації. Вставлені конструкції допомагають увести у текст додаткову та уточнювальну інформацію, яка може бути важливою для читача.

Використання звертань у публіцистиці Вячеслава Чорновола можна поділити на два типи:

- звертання до читачів: *Передбачаю скептичні посмішки: «Ще б пак, пам'ятка...» (I, с. 522); Пошукаймо разом відповіді аж у шахтарському Червонограді на Львівщині, у завідувачки дитячої бібліотеки Палацу культури Тетяни Петрівни Тулупенко (I, с. 540);*
- звертання до особи, про яку йшла мова у статті: *Даруйте, Леоніде Олександровичу... (I, с. 534); Не вірять вам будівельники, т. Цифанський і т. Корпус (I, с. 454).*

Серед розповідних речень виокремлюємо ті, у яких Вячеслав Чорновіл за допомогою звертання до конкретної особи вказує на ту чи ту інформацію.

Для публіцистичних матеріалів Вячеслава Чорновола характерне незвичне завершення статей. Для підтримки контакту з читачем автор використовує конструкції, у яких констатує певний факт або дію. Напр.: *Будівельні роботи будуть закінчені точно в строк – 15 червня (I, с. 449); Він з честю склав важкий і відповідальний екзамен (I, с. 452).*

У фейлетоні «А дитинка ж гола...» наприкінці статті Вячеслав Чорновіл подає проєкт невідкладних заходів, у якому перелічує пункти для уникнення різницею між Білоцерківською школою та життям. Отже,

констатація фактів у публіцистичному тексті відіграє важливу роль під час формування остаточного висновку читача.

У публіцистиці Вячеслав Чорновіл активно робить підсумки, обґрунтовує певну інформацію. Напр.: *«Вона сучасніша за багатьох сьогоднішніх художників, бо сучасність у мистецтві – це не тільки вишукування ультранової теми, а насамперед пошук сучасної художньої мови»* (I, с. 489).

У публіцистичному тексті Вячеслава Чорновола вирізняють незакінчені конструкції. Вони створюють особливий емоційно-експресивне тло текстової комунікації. Обірваність речення відображає:

- незавершений перелік: *«Тецбуд», «Укrameталургмонтаж», частина «Теплобуду»...* (I, с. 460); *Згадується Межигір'я в поемі «Сліпий», у віршах «Швачка» та «Заступила чорна хмара»...* (I, с. 463); *Воно, звісно, і з пнями воювати тяжко, і в трубу часом лізти доводиться, і вода крізь діри цебенить...* (I, с. 474);
- уривчастість мовлення, надмірну емоційність та сильне хвилювання: *Бригади т. Кроля і т. Солдатова гаряче взялися за справу. Але...* (I, с. 456); *Уявляю собі: Іван Максимович Будник знову оповідатиме, як прибув на будову одним з перших, як забивав перший кілочок, як зробив справжніми будівельниками групу вчорашніх матросів, як...* (I, с. 469); *І... чомусь відчував невдоволення. Якось менше тішили око барвисті спинки...* (I, с. 533);
- недомовленість, пропуск частини тексту на початку речення чи абзацу: *... Петро Давидович Братан аж плюнув з досади. Кому як, а йому дощ у самісіньких печінках сидить* (I, с. 465); *... Минає довга зимова ніч* (I, с. 481);
- трагічність висловленої думки: *На картах ще стоять кружечки з написами: Старосілля, Сваром'є, Тарасовичі, Завлівка, Чернин, Оштки, Ротичі, Тетерівка... А на земній поверхні їх уже немає...* (I, с. 469);

- несподіване продовження чи завершення думки: *Щоправда, є в нарисі ряд неточностей. То ми раптом дізнаємося, що «тисячу років тому мостобудівництво вже вважалося в Росії звичною справою» і що «перший на російській землі наплавний міст» був побудований... у Києві. Безперечно, тут треба говорити про Київську Русь, а не про Росію (I, с. 528).*

Варто зауважити, що незакінченими є заголовки публіцистичних текстів, як-от: *А дитинка ж гола...* (I, с. 482); *Ми були самотніми...* (I, с. 501); *Коли несхожість засмучує...* (I, с. 527); *Спокій тільки сниться...* (I, с. 529).

Цікавим є комбінування знаків пунктуації, а також незавершеність окличних речень: *І це ті, чийми руками будується водосховище, яке залле тисячі гектарів лісу й багато колишніх сіл!..* (I, с. 471);

Саме авторська пунктуація засвідчує суб'єктивне сприйняття дійсності. Три крапки дають змогу авторові не одразу висловити власну думку, а витримати інтригу і зробити висновок читачеві: *Але може настати такий день, що її працівників треба буде скорочувати за непотрібністю...* (I, с. 504); *Ви спокійно полишаєте справу, при нагоді гірко нарікаючи, що вас не зрозуміли...* (I, с. 524); *Гіркий досвід навчив, чого варті обіцянки т. Жижкіна...* (I, с. 457).

Отже, використання обірваних речень вказують на функціонування експресивного синтаксису у публіцистичному дискурсі. Така кількість виокремлених груп свідчить про емоційність Вячеслава Чорновола у публіцистичних статтях.

Хочемо зазначити, що розповідні речення в публіцистиці Вячеслава Чорновола використано як відповіді на запитання, що можуть задовольнити частково або й зовсім не задовольнити комунікативний запит співрозмовника. Напр.: – *Так що думаєте зі шпоною робити, Петре Давидовичу? – Та вже ж через неї, кляту, пуску не відкладемо, – відповідає* (I, с. 465).

Розповідні речення виконують функції відповіді на риторичне питання самого автора. Напр.: *Можливо, погано працювали люди? Ні, знову гірку пілюлю будівельникам т. Жижкін приніс. Зірвав безперервне бетонування* (I, с. 456).

Нанизування речень притаманне публіцистиці Вячеслава Чорновола, оскільки вони сприяють виробленню художнього такту та ритму у художньому мовленні, а також спостерігаємо їх у автора під час описів природи, культурних, повсякденних та історичних подій, викладення фактажу, розповідей певного досвіду та міркувань автора. Напр.: *Чи пенсіонер-гідромеліоратор Єфрем Федотович Іщенко, що зробив топографічну схему місцевості, склав архітектурний план майбутнього музею, писав у газети, у різні організації. Доводив, переконував, просив... Чи директор історичного музею Сікорський, який добився отих перших п'яти гектарів землі, вишукував у не дуже багатому бюджеті музею кошти, потрібні для перевезення та установки перших споруд... Чи інші співробітники історичного музею, які взяли на облік усі старі споруди в навколишніх селах, підібрали кілька комплектів хатнього начиння... Так, заступника директора музею Миколу Петровича Палагуту ми застали на пагорбі над Трубежем у вихідний день. Тут жваво цюкала сокира, піднімалися стіни олійні...* (I, с. 524).

Нанизування речень виникає у конструкціях «запитання-відповідь», коли автор ставить риторичне питання і одразу на нього відповідає, продовжуючи розповідь та серію питань і відповідей. Напр.: *А що в неділю до 10-ї години ранку на базі прокату вже немає жодного човна – нащо їй про це знати? Тому, мабуть, про свою водну базу за містом та про невеличкий катер на 17 кінських сил т. Смолів говорить, як про далеку й малодосяжну мрію...* (I, с. 502); *А чи є пам'яткою, гідною охорони хата? Звичайнісінька сільська хата* (I, с. 522).

Отже, розповідні речення виконують чималу кількість функцій: виконують роль заголовків, висновкових положень та просто описових

речень, а також у публіцистиці Вячеслава Чорновола та містять велику кількість різних інтенцій.

У своєму мовленні громадський діяч використовує метафори «...невловима платформа перебуває», порівняння «як блискавка, то там, то тут проноситься головний інженер ділянки...» (I, с. 454), фрази з народних пісень «Шабля, люлька – вся родина, сивий коник – то мій брат» (I, с. 462) та народної творчості загалом «громи б'ють тільки у високі дуби» (I, с. 445), а також цитує видатних людей. Все це додає емоційності та експресивності публіцистиці Вячеслава Чорновола.

Автор актуалізовує, затримує та звертає увагу читачів за допомогою великої кількості найрізноманітніших експресем: інтертекстуальності цитування, діалогів, тавтологій, вигуків, вставних і вставлених конструкцій, конструкцій «запитання-відповідь», «я-інтенцій», модальних часток, звертань, незакінчених речень, нагромадження та нанизування речень.

2.2. Питальне висловлення як актуалізаційний компонент публіцистики Вячеслава Чорновола

Питальними називають ті речення, у яких мовець прагне дізнатись якусь інформацію, доповнити, підтвердити, уточнити або спростувати її. Основною метою таких речень зазвичай є отримання відповіді на ті чи ті запити співрозмовника.

Велика кількість науковців досліджувала та досліджують питальні речення, їх функціонування та особливості, створюють класифікації спираючись на різні засоби їх вираження та функціонування. Питальні висловлення, вивчали такі дослідники: Н. Гуйванюк, П. Дудик, Н. Кондратенко, О. Рогозіна, С. Шабат-Савка та інші.

Василь Сімович питальні речення називав запитовими (або просто питання), оскільки вважав, що якщо у них уміщений запит, то їх можна так

називати [70, с. 272]. Л. Булаховський, І. Вихованець, П. Дудик А. Загнітко, К. Шульжук називають їх питальними реченнями.

У таблиці № 2 представлено кількість питальних речень, що їх було використано для визначення лінгвопрагматичних функцій у тексті. Наводимо таблицю співвідношення речень та тематичних груп (див. Таблицю № 2):

Таблиця № 2

№ з/п	Назва групи	Кількість речень
1.	Передача автобіографічних даних, фактів з життя	12
2.	Вплив на читача, сформувавши його громадянську свідомість	30
3.	Порушення питання, пов'язаних робітничої діяльністю	14
4.	Репрезентація соціокультурних проблем	22
5.	Передача життя людей в період УРСР	16
6.	Опис природи	18
7.	Представлення історичної тематики	10
8.	Висловлення ставлення до дій влади або суспільства	11
Всього		133

Вважаємо цілком логічним те, що питальних висловлень найменше у публіцистичному дискурсі Вячеслава Чорновола. Оскільки такий тип речень автор використовує зрідка під час діалогів, але в основному для утворення синтаксичних конструкцій «запитання-відповідь», нагромадження риторичних запитань, що утворюють нагромадження запитального комплексу в публіцистичному тексті.

За своїм потенціалом питальні речення можуть виконувати чималу кількість різних функцій, окрім безпосереднього запиту інформації, яку хоче отримати мовець. Питальні речення містять функції переповідності,

волевиявлення, актуалізації уваги, уточнення, настанови, вимоги, спонукання, питання, бажання, поради, оцінки та ін.

Самі по собі питальні висловлення можуть виконувати первинні та вторинні функції. Первинні функції спрямовані на з'ясування нової інформації чи отримання її уточнень. Функції, які виконують вторинну роль, зорієнтовані на вираження емоцій, спонукання, висловлення емоційно-експресивної семантики, висловлення ствердження чи заперечення автора. У публіцистичному дискурсі питальні конструкції передусім виконують роль вторинних, які виформовують п'ять моделей у ранній публіцистиці Вячеслава Чорновола:

- висловлення емоційно-оцінного характеру;
- висловлення чіткої настанови, спонукання до дій;
- актуалізація проблеми чи теми для роздумів;
- вираження позиції Вячеслава Чорновола;
- вираження запиту інформації.

Перша модель реалізується питальними висловленнями, які передають емоційно-оцінний характер та коментарі, що вказують на ставлення Вячеслава Чорновола, а зокрема іронію, щодо певних життєвих ситуацій. Напр.: *А чи ж так воно, скептику?* (I, с. 522); *Чи не занадто багато самоправності Ви собі дозволяєте, т. Слюняєв?* (I, с. 455); *Ну хіба ж тяжко отому Петькові чи Василькові підійти до кіоску й купити книжечку про творчість Рубенса чи Леонардо да Вінчі та роздивлятися заборонені картинки?* (I, с. 486).

Другу модель питальних речень реалізують висловлення, що мають семантику чіткої настанови чи спонукання до тих чи тих дій. Напр.: *А що в неділю до 10-ї години ранку на базі прокату вже немає жодного човна – нащо їй про це знати?* (I, с. 502); *Може, дасть відповідь сам митець – Ганна Тодосівна Собачко-Шостак?* (I, с. 487); *Та хіба ви не знаєте сліпої любові материнського серця до своєї дитини?* (I, с. 458).

Третя модель питальних висловлень як інформативно-логічного центру вказує на актуалізацію порушеної проблеми чи теми, які автор буде продовжувати у подальшому обговоренні та зосередженні уваги на важливій інформації у самому тексті.

Для такої моделі характерне нанизування риторичних запитань. Напр.: *Чуєте, молоді батуринці, яка «нерозв'язна проблема» нависла над краєзнавством у вашому селищі? Може б, зібралися на годину-другу, зробили оті нещасні рамки. А ви, вчителі й старшокласники шкіль Батурина? У вас же є столярна майстерня, є уроки праці. Чи не краще замість абстрактних завдань виготовити для музею все потрібне?* (I, с. 518); *Та хіба тільки Степан Юхимович? А Марія Михайлівна Звенська – кіоскер у лісотехнічному технікумі? А молодь з районної книгарні – Ганна Слюсарчук та Галина Кульменко? А числення гвардія громадських розповсюджувачів?* (I, с. 530 – 531); *Звідки прадавні мешканці Америки, Єгипту та Месопотамії мали такі точні знання про Всесвіт, такі дані з астрономії, що їй не було в європейців ще сто-двісті років тому? Хто і якими механізмами зводив колосальні споруди в джунглях Південно-Східної Азії чи в горах Чилі або Перу?* (I, с. 539).

Четвертою описуємо модель, де питальне висловлення виражається як суб'єктивно-авторський маркер, у якому експлікується низка модальних синтаксем, що виражають позицію автора, а також його позицію до тієї інформації, яка повідомляється.

Хочемо відзначити функціонування в ранній газетній публіцистиці Вячеслава Чорновола такої важливої конструкції як «запитання-відповідь», адже автор використовував її дуже часто під час написання статей. Отож функційне різноманіття таких питальних синтаксичних конструкцій здебільшого реалізує схема «запитання-відповідь». Напр.: *У чому ж річ? Невже майстрам чи бригадирам вигідно зменшувати зроблену ними роботу, збавляти кількість укладеного бетону? Безумовно, ні. Так де ж тоді береться ця різниця? Чекаємо, що т. Жижкін розбереться і дасть нам*

відповідь. До речі, цікаво, коли в ніч з середи на четвер на скіповій ямі прийняли лише 3 кубометри бетону замість п'ятдесяти, скільки його значилося на бетонному заводі? Мабуть, тридцять або сорок... (I, с. 457); А що в неділю до 10-ї години ранку на базі прокату вже немає жодного човна – нащо їй про це знати? Тому, мабуть, про свою водну базу за містом та про невеличкий катер на 17 кінських сил т. Смолів говорить, як про далеку й малодосяжну мрію... (I, с. 502). Таке явище спостерігаємо під час творення заголовків. Напр.: *Декоратор? Ні, митець!* (I, с. 487).

У публіцистиці виокремлюємо контексти, коли після риторичного питання Вячеслав Чорновіл подає аргументоване та ґрунтовне пояснення на поставлене питання. Напр.: *Чи ж буде ваше уявлення повним? Звичайно, ні. Інша річ, якби ви зайшли в отаку хату минулого чи позаминулого віку, а потім зазирнули б у клуню і комору, зайшли в сільську олійню та водяний млин, піднялися аж на другий поверх вітряка...* (I, с. 522 – 523)

П'ята модель має безпосередній стосунок до місця та ролі питального висловлення у структуруванні публіцистичного тексту, а також його місця як заголовку, або просто висловлення на початковій або завершальній позиції абзацу чи статті.

У тому разі, коли питальне речення починає статтю чи абзац, то воно зосереджує увагу на подальшій інформації, яка буде подана у тексті. Напр.: *Ну як не зазирнути туди, де найбільше вирішується доля першого струму, як не побувати поміж залізобетонним громадям, у роззявлених пащах майбутніх турбін?* (I, с. 469); *Чи можна вважати «Тривогу» чисто декоративним твором? Звичайно, ні* (I, с. 488).

Якщо питальне висловлення, наприклад, завершує абзац, то воно виконує функцію запиту інформації у реченні, що має риторичний характер. Напр.: *І, нарешті, чому тільки літні люди беруться за краєзнавство? Чому усовується від цієї важливої справи молодь?* (I, с. 519).

Хочемо зазначити, що питальні висловлення так само виконують функції заголовків: *Куди зникають машини?* (I, с. 454); *А ви вмивалися росою?* (I, с. 497).

Питальні речення бувають декількох типів:

- власне-питальні – це такий тип речень, у яких мовець спонукає дати інформацію та вичерпно відповісти на питання: *А чому водний спорт зовсім не розвивається в інших містах та селах, що лежать над Россю?* (I, с. 503);
- питально-стверджувальні – речення, які одночасно реалізують питання та відповідь на нього: *Та хіба може справжній книголюб без книжок?* (I, с. 534);
- питально-заперечні – речення, у якому заперечується та інформація, яку висловив мовець: *Ну як не зазирнути туди, де найбільше вирішується доля першого струму, як не побувати поміж залізобетонним громадям, у роззявлених пащах майбутніх турбін?* (I, с. 469);
- питально-риторичні – речення, у якому на висловлене питання співрозмовник не очікує та не вимагає відповіді: *Ну хіба ж тяжко отому Петькові чи Василькові підійти до кіоску й купити книжечку про творчість Рубенса чи Леонардо да Вінчі та роздивлятися заборонені картинки?* (I, с. 486);
- питально-спонукальні – речення, у яких мовець спонукає до певної дії: *Чи не краще замість абстрактних завдань виготовити для музею все потрібне?* (I, с. 518);
- емоційно-спонукальні – речення, у яких виражаються ті чи ті емоції: *Дивно, чому досі ніхто не написав захоплюючої повісті про подиву гідну династію Розумовських?* (I, с. 516).

У сучасній лінгвістиці існує чимало класифікацій для всіх типів речень, що свідчить про велику кількість функцій, які вони виконують. Питальні речення можуть нанизуватись одне на одне і вибудовувати художній текст. Таке нанизування свідчить про емоційність одного з співрозмовників.

Нерідко буває, коли на такі питання не потрібно відповідати і питальні висловлення переходять у розряд риторичних запитань. Таких речень може бути 4-5, що вказує на експресивність таких конструкцій.

Спостерігаємо звертання Вячеслава Чорновола за допомогою риторичних питань, які актуалізують увагу читача. Проте здебільшого такі звертання автора до читача у формі риторичних питань вибудовуються у зв'язку зі спонукальними або розповідними реченнями, коли автор одразу дає відповідь. Напр.: *Чуєте? То вже не вітер, то шурхотять хвилі Київського моря...* (I, с. 471); *А де ще почувеш таку не попсовану, чисту, як вода в джерелі за Яблунівкою, мову?* (I, с. 500); *Цікавитесь, що це за змагання? Пошукаймо разом відповіді аж у шахтарському Червонограді на Львівщині, у завідувачки дитячої бібліотеки Палацу культури Тетяни Петрівни Тулупенко* (I, с. 540); *Що було робити? Урятувати могли комсомольські будови, які тоді особливо розгорталися на Донеччині* (I, с. 438); *То чому ж не створити щось на зразок «водних патрулів»? Тоді й наші внуки та правнуки зможуть пливти човнами по красуні-Росі, милуватися її неповторними берегами* (I, с. 504).

Зазначимо, що такі зв'язки між риторичними та розповідними або спонукальними реченнями дають змогу авторові якнайширше та якнайповніше виразити та висловити своє ставлення чи оцінку. А. Баранов у своїй дисертації відзначає те, що риторичні запитання виглядають як специфічний метод для того, щоб подавати тези. Внаслідок цього питальні речення можуть виконувати функції речень, які належать до розряду тверджень [2].

Деякі звертання до читача можуть бути показниками атолерантного вияву діалогічного дискурсу. Напр.: *А чи ж так воно, скептику?* (I, с. 522); *Чи не занадто багато самоправності Ви собі дозволяєте, т. Слюняєв?* (I, с. 455).

Утім, не лише поодинокі речення реалізують атолерантність, а й кілька пов'язаних між собою висловлень одночасно, які скомбіноване одразу з

відповіддю на поставлене запитання автора. Напр.: *Чуєте, молоді батуринці, яка «нерозв'язна проблема» нависла над краєзнавством у вашому селищі? Може б, зібралися на годину-другу, зробили оті нещасні рамки. А ви, вчителі й старшокласники шкіль Батурина? У вас же є столярна майстерня, є уроки праці. Чи не краще замість абстрактних завдань виготовити для музею все потрібне?* (I, с. 518).

Особливу експресію відображають речення, за допомогою яких автор висловлював заклики до виконання тієї або тієї дії. Напр.: *Заплющіть очі, нагостріть слух. Чуєте? Трублять труби в княжому Новограді, шикують дружину нерозважний Ігор Святославич, що тихцем від київського князя разом з найближчими родичами вирішив здобути собі славу в походу на половців – запеклих ворогів Русі Київської* (I, с. 510); *З молодіжної газети, кажете?* (I, с. 473); *Хіба ж то просто: серед багатьох шанувальників книги вибрати десятох найбільших знавців?* (I, с. 540).

Як бачимо, питальні висловлення репрезентують п'ять моделей свого функціонування. Перша модель питальних висловлень емоційно-оцінного характеру спрямовує нашу увагу на емоційний аспект ранньої публіцистичної спадщини Вячеслава Чорновола та способи передачі поглядів письменника на ту чи ту ситуацію. У другій моделі ми звертаємо увагу на такий тип речень як питально-спонукальні висловлення, які використовує у своїх текстах публіцист для висловлення настанов, вираження волевиявлення, констатацій фактів, вимог або порад. Третя модель пояснює використання конструкцій «запитання-відповідь» та нанизування і нагромадження у тексті питальних, зокрема й риторичних, висловлень. Четверта модель вказує на вираження позиції, ставлення Вячеслава Чорновола до інформації, яка повідомлялась та на мовні засоби, які автор використовує для цього. Остання, п'ята модель, зорієнтована на відображення ролі та місця питального висловлення у текстовій структурі публіцистичного тексту, а й на його позицію у ньому. Окремо у цій моделі розглянули заголовкові комплекси.

Проте моделі питальних висловлень, у яких автор використовував би звертання, модальні частки, фразеологічні звороти та інші засоби, спостерігаємо у малій кількості. Класифікація питальних речень за типами допомагає узагальнити та зробити висновок про їхню роль у тексті, а також про функції, які вони виконують.

Отже, питальні конструкції – це присутні компоненти ранньої газетної публіцистики, що виконують роль актуалізаторів авторської інтенції, ставлення, оцінок, рішень, думок та життєвих переконань Вячеслава Чорновола.

2.3. Лінгвопрагматичний діапазон спонукальних конструкцій у публіцистичному дискурсі

Спонукальні речення вивчають здавна. В. Сімович у граматиці називав такі речення приказовими, оскільки в них висказуємо приказ. Л. Булаховський не виокремлював окремо спонукальні речення, а зараховував до окличних речень ті, що містили спонукальний та бажальний характер. І. Вихованець А. Загнітко, П. Дудик та К. Шульжук у своїх класифікаціях ведуть мову про спонукальні висловлення. С. Бевзенко, Л. Литвин та Г. Семеренко використовують подвійну назву для спонукальних конструкцій, а отже – використовують термін «імперативні речення». Спонукальні речення досліджували такі науковці: Л. Бережан, О. Пономарів, О. Даскалюк, М. Скаб.

У праці «Грамматика апеляції в українській мові» М. Скаб досліджує спонукальність в аспекті адресованого волевиявлення: «У спонукальних висловленнях, основним прагматичним завданням яких є саме вольовий вплив на співрозмовника (адресата мовлення), адресованість є необхідним компонентом і становить значну частину специфічної спонукальної модальності, тісно переплітаючись з її другим складником – волевиявленням суб'єкта-адресанта мовлення» [71, с. 36].

Спонукальні речення – це такі речення, які виражають спонукання до виконання чи невиконання дії. Вони можуть містити семантику наказу, погрози, вимоги, дозволу, оцінки, поради, переконання, заклику, згоди, застереження, заборони та попередження.

У таблиці № 3 визначаємо кількість спонукальних речень, що їх було використано для визначення лінгвопрагматичних функцій спонукальних речень.

Таблиця № 3

№ з/п	Назва групи	Кількість речень
1.	Передача автобіографічних даних, фактів з життя	13
2.	Вплив на читача, сформувавши його громадянську свідомість	26
3.	Порушення питання, пов'язаних робітничої діяльністю	19
4.	Репрезентація соціокультурних проблем	18
5.	Передача життя людей в період УРСР	10
6.	Опис природи	21
7.	Представлення історичної тематики	9
8.	Висловлення ставлення до дій влади або суспільства	24
Всього		140

Чимало спонукальних речень, які стосуються формування національної та громадянської свідомості читача, вказують на порушення питань, що пов'язані з робітничою діяльністю суспільства, пов'язані з культурними проблемами, питаннями чи ставленням суспільства до культури загалом, з групи, у якій присутній опис природи та групи, де висловлення передають оцінку дій влади або ж суспільства, ставлення Вячеслава Чорновола до навколишнього середовища та подій, які у ньому відбуваються.

Вважаємо, що не випадково, адже за допомогою цих конструкцій Вячеслав Чорновіл закликає до дій, виправлення та покращення ситуації.

У монографії «Категорія комунікативної інтенції в українській мові» С. Шабат-Савка визначає три типи інтенцій в аспекті інтенцій волевиявлення:

- комунікативні інтенції категоричного спонукання (наказ, заборона, вимога, дозвіл);
- комунікативні інтенції пом'якшеного спонукання (прохання, вмовляння, благання, моління, заклинання);
- комунікативні інтенції нейтрального спонукання (порада, пропозиція, застереження, втішання, заклик) [81, с. 154].

Отже, для ранньої публіцистики Вячеслава Чорновола характерна відсутність комунікативних інтенцій категоричного спонукання серед спонукальних речень, оскільки автор їх майже не використовує.

Зазначимо, що серед усього зібраного фактичного матеріалу є лише три речення, що містять у собі семантику наказу: *Потрібно негайно налагодити цю життєво необхідну будові артерію, замінити рубильник в цеху № 451* (I, с. 460); *Обережно!* (I, с. 473); *Усі наряди за роботи, що протягом місяця виконувалися, повинні бути закриті й здані нормувальнику першого числа наступного місяця* (I, с. 459).

Визначили лише одне речення із семантикою вимоги: *Тут треба ще покласти декілька метрів кладки* (I, с. 446). Речення, у яких розкривалась би інтенція заборони чи дозволу не спостерігаємо.

Серед речень з інтенцією пом'якшеного та нейтрального спонукання визначаємо чимало речень із такими інтенціями:

- прохання: *Ось, послушайте, друзі, бувальщину* (I, с. 471); *Хотілося б, щоб тираж «Українського календаря» з кожним випуском зростав і з ним змогли познайомитися й читачі в Україні* (I, с. 538); *Перенесімося в першу половину позаминулого віку* (I, с. 516);

- поради: *Мабуть, слід створити ще одну «станція» – для захисту річки, перлини вкраїнського Правобережжя (I, с. 504); Щоб продовжувати спуск, треба переустаткувати мостовий кран так, щоб троса вистачало на всю глибину котловану (I, с. 447); Таким не раджу зустрічатися з хлопцями, які працюють на 350-му земснаряді (I, с. 475); Придивіться: у першому ряду скраю стоїть ставний русич із замріяними очима (I, с. 510);*
- пропозиції: *То чому ж не створити щось на зразок «водних патрулів»? (I, с. 504); Картини розвішані якимось хаотично, а слід було б, на нашу думку, дотримуватися хронологічного принципу (I, с. 487);*
- застереження: *Стан 650-2 повинен бути закінчений до 15 червня, а роботи ще не початий край (I, с. 446); Треба постаратися, щоб подібне не трапилося й у травні (I, с. 446);*
- заклику: *Можете собі уявити: «Історія України» в окремих зошитах, книжки про Січове стрілецтво, «Історія українського війська!» (I, с. 439); Поновлюємо в пам'яті все, що знаємо про річку, яка перерізає з заходу на схід три лісостепові області (I, с. 496); Ідучи цією нескінченною дорогою, ми повинні взяти з собою все краще, що створив народ за довгі віки (I, с. 525); Спробуй відшукати! (I, с. 455);*
- утішання: *Пошукаймо разом відповіді аж у шахтарському Червонограді на Львівщині, у завідувачки дитячої бібліотеки Палацу культури Тетяни Петрівни Тулупенко (I, с. 540).*

Серед комунікативних інтенцій пом'якшеного спонування спостерігаємо відсутність інтенцій вмовляння, благання, моління та заклинання. Отже, такий результат є цілком логічним, оскільки у публіцистичному дискурсі немає потреби для автора про щось вмовляти, благати, молити чи заклинати читача.

Реалізація в спонукальних реченнях інтенцій прохання, поради, пропозицій, заклику, застереження та втішання є цілком обґрунтованою та потрібною для публіцистичного дискурсу. Оскільки для публіцистичних

текстів характерний вплив автора на аудиторію та будь-який публіцистичний текст спрямований вплив та переконання масового читача.

Автор використовує у спонукальних реченнях такі інтенції для того, щоб змінити думку читача, закликати, застерегти, спрямувати або навпаки відмовити від тих чи тих дій. Тому в публіцистичному тексті комунікація між читачем та автором відбувається за допомогою спонукальних речень. Спонукальні конструкції з інтенцією категоричного спонукання спрямоване на миттєве та негайне виконання дії чи якогось завдання співрозмовником. Спонукальні речення з комунікативними інтенціями пом'якшеного та нейтрального спонукання спрямовані на ввічливе звертання та прохання до виконання дії співрозмовником.

Поширене застосування в таких реченнях модальних прислівників та дієслів: треба, повинен, потрібно, необхідно, варто, слід, мусиш, можеш та ін. Напр.: *Треба, щоб у прекрасний дім, що пустував 160 років, прийшли нарешті господарі* (I, с. 516); *Мабуть, слід створити ще одну «станція» – для захисту річки, перлини українського Правобережжя* (I, с. 504); *Потрібно негайно налагодити цю життєво необхідну будові артерію, замінити рубильник в цеху № 451* (I, с. 460).

Отже, спонукальні речення з комунікативною інтенцією нейтрального спонукання найпоширеніші в публіцистичному дискурсі.

2.4. Заголовок та ідейно-тематичний діапазон публіцистичного тексту

У мовознавстві досі існує низка питань, які потребують детального розгляду та аналізу, це стосується і заголовкових комплексів публіцистичних та газетних матеріалів.

Заголовок – це одна з основних частин тексту, яка повинна затримати увагу читача, а також створити особливий зв'язок між автором публіцистичного тексту та його аудиторією. Це виразник авторської ідеї, задуму, який публіцист розкриває у тексті.

Загалом чимало науковців досліджували та досліджують питання статусу заголовкового комплексу в лінгвістиці, а зокрема це такі мовознавці як І. Гальперин, Ю. Карпенко, В. Кухаренко, Т. Токарева, Л. Юлдашева, та інші.

Валерія Кухаренко у своїй праці зазначає, що «заголовок – це рамковий знак тексту, яким текст відкривається і до котрого читач повертається після прочитання книги» [47, с. 92].

Українська мовознавиця Л. Юлдашева подає наступне визначення для позначення поняття заголовка: «заголовки – своєрідні мікротексти, що відображають загальнокультурний контекст і містять інформацію про епоху, її цінності, ідеї» [87, с. 89].

Л. Юлдашева також зазначає, що у заголовку зібрані такі види інформації як імпресивний, фактичний та емотивний. Мовознавиця вважає, що заголовок можна осягнути лише після повного ознайомлення із поданим текстом. На думку Л. Юлдашевої, предикативні заголовки «дають інформаційну характеристику тексту та чітко формують горизонт очікування в читача» [89, с. 41].

Заголовок може самостійно функціювати у критичних статтях, каталогах, наукових працях, а також у бібліографічних покажчиках. Заголовковий комплекс за допомогою сконцентрованої у формі основної теми чи ідеї передає інформацію читачу.

Читач у першу чергу звертає увагу на лаконічність, точність, правильність формулювання та оформлення заголовка перед тим як почати ознайомлюватись із текстом. Тематика, яка зазначена у заголовку проходить через увесь текст і відіграє роль зв'язного компонента. Хочемо зазначити, що заголовки можуть бути багатоконпонентними, за умови якщо у них автор щось доповнює, уточнює чи додає.

У зв'язку з текстом заголовок може виконувати чималу кількість функцій: називати та надавати інформацію про текст, встановлювати зв'язок між автором та читачем, виражати ставлення автору до тексту та привертати

увагу читача. Класичною функцією для заголовка є розділова, оскільки відокремлює заголовок від тексту.

Отже, заголовок може як існувати окремо від тексту, так і бути його структурною частиною, що вказує на його дуальну природу. Він виконує роль обов'язкового структурного компонента тексту, надає інформацію про автора, його очікування, ідеї та епоху існування.

Якщо аналізувати фактичний матеріал, то ми проаналізували 42 заголовки публіцистичних матеріалів, які між собою відрізнялись за структурою та інтенційною спрямованістю. Три назви були реалізовані за допомогою риторичних питальних речень та синтаксичного комплексу «запитання-відповідь». Наприклад: *Куди зникають машини?* (I, с. 454); *Декоратор? Ні, митець!* (I, с. 487); *А ви вмивалися росою?* (I, с. 497).

Така позиція автора починати статтю з питання покликана на те, щоб актуалізувати увагу читача та для того, щоб він міг знайти для себе відповідь на запитання упродовж всього прочитання публіцистичного тексту. Визначаємо декілька моделей побудови заголовків:

- заголовки – незакінчені речення;
- заголовки – розповідні окличні речення;
- заголовки – антитези;
- заголовки – використання метафоричних значень;
- заголовки – спонукальних речень із інтенцією настанови;
- заголовки – констатації фактів;
- заголовки – емоційно-оцінного характеру Вячеслава Чорновола.

Серед обірваних речень, то їх серед заголовків налічуємо лише чотири приклади. Використання такого засобу свідчить про недосказаність та певну замовчуваність теми. У такому випадку автор дає можливість попрацювати фантазії читача та самому додумати, що ж буде далі. Напр.: *А дитинка ж гола...* (I, с. 482); *Ми були самотніми...* (I, с. 501); *Коли несхожість засмучує...* (I, с. 527); *Спокій тільки сниться...* (I, с. 529).

Наступним засобом для створення заголовків автор обрав окличні речення. У першому заголовку речення поширене звертанням, а друге – наявним у ньому імперативом, що виражає інтенцію заклику та належить до класу спонукальних речень. Напр.: *Доброго ранку, батьку!* (I, с. 477); *Думаймо про правнуків!* (I, с. 503).

Зі специфічних заголовків публіцистичних матеріалів визначаємо заголовки, у якому автор використовує антитезу для кращого зображення емоційно-оцінного забарвлення тексту. Напр.: *Куб перший, куб останній* (I, с. 464).

Наступні запропоновані назви реалізують метафоричне значення. Використання метафор у заголовках свідчить про експресивність публіцистичного тексту загалом. Напр.: *«Летючі платформи»* (I, с. 455); *Перегук віків над рікою* (I, с. 505).

Чимало заголовків відображають інтенцію настанови Напр.: *Квітень не повинен повторитися* (I, с. 446); *24 години з життя робітничої династії* (I, с. 477); *Неодмінно «поруште» кордон* (I, с. 506).

Деякі заголовки створені за допомогою констатації тієї чи тієї інформації автором, що у певній мірі виконують роль розповідного речення. Напр.: *На розливній машині забавляються* (I, с. 449); *Екзамен складено* (I, с. 449); *По сторінках трудового життя* (I, с. 458); *Чому затримується зарплата* (I, с. 459); *24 години з життя робітничої династії* (I, с. 477); *Дорофєєнки ніколи не сплять* (I, с. 481); *Клуб веселих книголюбів* (I, с. 540).

Останніми виокремлюємо ті заголовки у яких спостерігаємо емоційно-оцінне судження Вячеслава Чорновола. До таких заголовків уналежнюємо такі приклади: *Самодур з «тяжмашу»* (I, с. 460); *Романтики серед романтиків* (I, с. 473); *Шукаємо свою «Мещеру»* (I, с. 494); *Клуб веселих книголюбів* (I, с. 540); *Звідси починався шлях до зірок* (I, с. 511); *Про ентузіазм і палиці в колесах* (I, с. 515); *Біля колиски Довженкового таланту* (I, с. 519).

Отже, утворення заголовків для публіцистичного тексту можуть у собі вміщувати як експресивно-емоційне забарвлення, так і строгу констатацію фактів та матеріалів, які відбулись. Така кількість моделей для побудови заголовків свідчить про складний процес їх створення.

2.5. Висновки до розділу 2

3-поміж синтаксичних конструкцій особливий лінгвопрагматичний ефект мають розповідні конструкції. У публіцистиці Вячеслава Чорновола їх використано для того, аби передати автобіографічні дані, факти з життя, вплинути на читача, порушити питання робітничої діяльності, репрезентувати соціокультурні проблеми, передати життя людей в період УРСР, представити історичну тематику, опис природи, висловити ставлення до дій влади. У другому розділі детально розглянули велику кількість фактичного матеріалу, визначили особливості та принципи функціонування як трьох класів речень (розповідні, питальні, спонукальні), так і заголовків.

Під час аналізу розповідних речень схарактеризовано низку засобів, які використовує автор для активізації, затримки та поширення уваги читача на статтю. Використання таких художньо-стилістичних засобів як тавтологія, ампліфікація та інтертекстуальність, звертають увагу на експресивне мовлення автора.

Вячеслав Чорновіл активізовує увагу читачів та звернуває їхню увагу на подану інформацію за допомогою цитування, використання прямої мови, чітких висновкових положень, наявності діалогів, застосування «я-інтенцій», модальних часток, вигуків, вставних та вставлених конструкцій, звертань, незакінчених речень, констатацій фактів, які свідчать про широкий спектр використання найрізноманітніших мовних засобів публіцистом.

Питальні висловлення відіграють вагому роль у публіцистичному дискурсі Вячеслава Чорновола. Таке відзначення можна обґрунтувати тим, що автор в основному сам ставив питання, на які давав відповідь або одразу, або упродовж всієї газетної статті. Автор більшу кількість разів ставив саме

риторичні питання, оскільки публіцистика – це передусім монологічний тип комунікації. Питання зазвичай використано в тому разі, коли відбувались діалогічні вставки між декількома персонажами. Питальні речення виформовують п'ять моделей у публіцистичних текстах Вячеслава Чорновола і спрямовані на те, щоб висловити емоційно-оцінний характер та чітку настанову, актуалізувати тему для роздумів, виразити позицію автора.

Вячеслав Чорновіл використовує конструкції «запитання-відповідь», де спостерігаємо чергування запитань та відповідей на них. Нагромадження риторичних запитань також характерне для публіцистики, адже вони вибудовують логічне продовження тексту, яке сконцентровує увагу читача на тій інформації, яку хоче передати йому автор. Визначення місця питального речення має важливе значення, оскільки якщо ми бачимо питальне висловлення на початку тексту або в середині, то автор упродовж статті дає на нього відповідь. У випадку, якщо питальне висловлення стоїть наприкінці статті, то вже відповідь на нього читач повинен знайти самостійно, що спричинює у тексті відкритий фінал.

Питальні речення можуть виконувати роль заголовка як структурного елемента тексту. У публіцистиці Чорновола спонукальні речення автор використовує для того, щоб вплинути на читача, висловити прохання, застереження, пораду.

РОЗДІЛ 3. Емоційно-експресивний потенціал публіцистики Вячеслава Чорновола

3.1. Реалізація суб'єктивної модальності у мовотворчості Вячеслава Чорновола

У публіцистичних текстах суб'єктивна модальність реалізується за допомогою великої кількості засобів, а й таких як специфічний лексичний склад слів, словосполучень чи речень, використання модальних часток, вигуків, специфічного порядку слів, тобто інверсії, вставних та вставлених конструкцій, риторичних запитань та ін. Як суб'єктивну модальність, так і реалізацію засобів суб'єктивної модальності досліджували такі науковці як В. Виноградов, С. Козак, О. Семотюк, М. Марінашвілі, О. Орехова, В. Ткачук, Н. Шведова, О. Ярема та інші

Якщо об'єктивна модальність виконує обов'язкову роль, то суб'єктивна – є факультативною. Об'єктивна модальність вказує на відношення повідомлюваного до дійсності в аспекті реальності чи ірреальності [61, с. 46]. Суб'єктивна модальність виражає на позитивне чи негативне ставлення автора до повідомлюваного матеріалу.

Українська мовознавця Г. Приходько вважає, що суб'єктивна модальність виступає як оцінка мовцем описуваної інформації, що може відображатись у впевненості чи невпевненості, згоді чи запереченні, позитивному чи негативному ключі [62]. Зауважимо, що ставлення автора до дійсності може реалізовуватись за допомогою різних засобів, а зокрема синтаксичних, стилістичних, фразеологічних та лексичних.

Основними значеннями суб'єктивної модальності є впевненість, застереження, можливість, вірогідність, сумнів, необхідність, бажання, припущення та передбачення. Відомо, що в українській мові засобами вираження модальності є лексичні засоби, модальні частки (вказівні, стверджувальні, означальні, спонукальні, обмежувально-видільні, підсилювальні, питальні, кількісні та власне модальні) та модальні

прислівники (мабуть, очевидно, безперечно, на жаль, на щастя), рідше модальні дієслова (мушиш, можеш), а також вставні та вставлені конструкції, риторичні запитання, порядок слів та спеціальна інтонація вказують на передачу ставлення автора до дійсності.

У газетних матеріалах Вячеслава Чорновола частки відіграють також важливе значення, оскільки надають емоційного забарвлення висловленням публіциста, а також сприяють вираженню почуттів і ставлення автора. Спостерігаємо використання таких модальних часток: вказівні, означальні, заперечні, стверджувальні, умовні, підсилювально-видільні, обмежувально-вказівні, порівняльні. Такі частки допомагають автору виразити впевненість, невпевненість, переконливість, сум, радість, припущення, сумніви, необхідність, бажання та інші емоції.

Публіцистика Вячеслава Чорновола пронизана використанням вставних та вставлених конструкцій. Вставлені конструкції вирізняються тим, що ними можуть бути слова, словосполучення або речення. Їх основна функція доповнювати, уточнювати, тлумачити чи роз'яснювати інформацію, які вже подав автор. Вони не є обов'язковими, а тому мовець використовує їх лише у тому випадку, коли вважає за потрібне. У речення відокремлюють вставлені конструкції за допомогою тире та дужок, проте у поєднанні зі вставними словами в середині таких конструкцій можуть бути коми.

Грунтовне дослідження вставлених конструкцій провела українська мовознавиця О. Семотюк та у результаті в Івано-Франківську захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук на тему «Структурно-семантична та модальна характеристика вставлених конструкцій в українській мові» [68].

Використання вставлених конструкцій додає тексту експресії. Їх вживання переважає в усному мовленні, проте найчастіше можна спостерігати такі конструкції у художньому стилі (найчастіше у драмах), науковому (цитовання використаних джерел).

Вставні конструкції вирізняються тим, що не відповідають на питання, а отже і не є членами речення. Вони є одним з найпоширеніших засобів передання суб'єктивної модальності і граматично не зв'язані з реченням. На письмі такі конструкції зазвичай виокремлюють комами, проте їх у мовленнєвому потоці не завжди виділяють інтонаційними паузами.

Отже, у реченнях вставними можуть бути як слова, так і словосполучення. Вставними словами можуть бути модальні дієслова, модальні прислівники та прикметники, а також модальні частки. Вставні слова можуть стояти на початку або в середині речення, зрідка в кінці речення, надають особливого емоційного забарвлення тексту. Отож, класифікуємо вставні слова за такими групами:

- рівень впевненості, переконання автора у повідомлюваній інформації або у певних фактах;
- ступень вірогідності того, про що повідомляє мовець;
- спосіб та характер оформлення автором думок у газетних статтях;
- групи органів чуття людини та психічних процесів;
- вказівка на почуття автора;
- формування та на зв'язок думок, їх виклад або завершення формулювання думки автором;
- вказівка на джерело повідомлення інформації;
- актуалізатори уваги читача.

Перша група вказує на рівень впевненості, переконання автора у повідомлюваній інформації або у певних фактах. Напр.: ***Певен**, що запропонував таку тему Павло Максимович Федченко, я звернувся до нього, щоб він став неофіційним керівником моєї дипломної* (I, с. 438-439); ***Власне**, тринадцятий фундамент уже здають під монтаж* (I, с. 447); *Тов. Жижкін, як завжди, знаходить причину, щоб пояснити зрив бетонування* (I, с. 457);

Воно, звісно, і з пнями воювати тяжко, і в трубу часом лізти доводиться, і вода крізь діри цебенить... (I, с. 474).

Отже, бачимо використання вставних слів вказує на рівень впевненості та переконання автора у інформації, яку він повідомляє. Вставлені слова виражаються прикметниками та прислівниками. Більшість вставних слів розташовані на початку речення. Демонстрація експресивної впевненості автора додає читачу відчуття реалістичності тексту.

Друга група стосується ступеня вірогідності того, про що повідомляє мовець. Напр.: **Безумовно**, зразу його прийняти нікуди (I, с. 449); **Безперечно**, тут треба говорити про Київську Русь, а не про Росію (I, с. 528); **Справді**, як поглянеш навкруги – скільки неподобства твориться! (I, с. 486); **Можливо**, у прадавні часи культурні мешканці Америки відкрили Європу, жителі якої тільки-но вибралися з печер... (I, с. 539-540); **Може**, дасть відповідь сам митець – Ганна Тодосівна Собачко-Шостак? (I, с. 487); **Певно**, і це додало потягу до журналістики (I, с. 437); **Звичайно**, що можна винуватити й спортивні організації за те, що зі своїх не дуже широких ресурсів малувато на туристський інвентар відпускають (I, с. 497); **Скіпова яма** – нині, **мабуть**, чи не найважливіша ділянка роботи в «Тецбуді» (I, с. 456); **Коли, здається**, в усьому світі є тільки темна смужка води позаду, а попереду – крутий берег, що з шумом обвалюється у воду (I, с. 474).

Зауважимо, у другій групі виокремлюємо вживання автором таких модальних прислівників, що спостерігаємо градацію від вираження беззаперечної впевненості (безумовно, безперечно, справді) до невпевненості (звичайно, певно, може, здається). Автор висловлює власну думку підкріплюючи її вставними словами, які демонструють той чи той стан автора до повідомлюваної інформації та до рівню її вірогідності.

До третьої групи уналежнюємо такі слова, які вказують на спосіб та характер оформлення автором думок у газетних статтях. Напр.: **Ні, що не кажіть**, маємо ми свою «Мещеру» (I, с. 500); **Коротше кажучи**, уже тоді моя офіційна журналістська кар'єра практично скінчилася (I, с. 440); **Чесно**

кажучи, старші тут важче витримують... (I, с. 473); *Дивно слухати, що проблема №1 для музею – тепер виготовити дерев'яні рамочки для фотографій і картин* (I, с. 518); *От, скажімо, у суботу* (I, с. 452).

Отже, у третій групі продемонстровані словосполучення, які вказують на те, що Вячеслав Чорновіл хотів зробити емоційний акцент на висловленні, а також посилює та вказує на своє враження до того, про що пише. Деякі з таких словосполучень можна назвати словами-паразитами, оскільки іноді мовець мимовільно починає зловживати їхнім використанням.

До четвертої групи зараховуємо ті слова, які належать до групи органів чуття людини та психічних процесів. Напр.: *Слухаю – і думаю* (I, с. 481); *Уява озвучує картину: і ось уже голосно перегукуються паровози, що привезли по під'їзних шляхах «харч» для електростанції – вугілля* (I, с. 491); *Бачачи, що з музеєм не дуже рахуються, який «закоханий» у минуле коропський міщанин вирішив хату собі на музейній садибі поставити* (I, с. 514); *Почувши, що знову гуде, пророкували: «Стривайте, до болота дійдете...»* (I, с. 474); *Бач, яка справна козачка!* (I, с. 477); *Пригадується, з якою любов'ю писав російський письменник Косянтин Паустовський про мальовничі куточки Підмосков'я, про задумані річки та ліси Мещери* (I, с. 495); *Думаємо, що керівництво заводу зверне увагу на цього прямого нащадка самодурствующих купчиків минулого століття* (I, с. 462); *Чуєте, молоді батуринці, яка «нерозв'язна проблема» нависла над краєзнавством у вашому селищі?* (I, с. 518). *Згадайте, що читали про своїх ровесників за рубежем, напишіть на папірець і за п'ять хвилин здайте...* (I, с. 541).

Автор використовує вставні слова, які пов'язані з безпосередньою людською діяльністю, а деякі з них можна зарахувати до групи актуалізаторів уваги читача (*чуєте, згадайте*). З органів чуття у своїх висловленнях Вячеслав Чорновіл задіює зір та слух. З психічних процесів це можуть бути слова, які вказують на відчуття, сприйняття, мислення, свідомість, пам'ять, уяву та уявлення. Вживання таких дієслів у 1 особі

множини вказує на зв'язок між автором та його читачем, а також на бажання автора разом з читачем виконати аналіз тієї чи тієї ситуації.

До п'ятої групи ми уналежнюємо такі слова, які вказують на почуття автора, його ставлення до повідомлюваної інформації. Напр.: *Та, на жаль, часто забуває про це т. Слюняєв, начальник Ждановської автотранспортної контори, і його диспетчер т. Волков* (I, с. 454); *Шкода тільки, що вже не вперше йде про це мова, ніхто ніби не заперечує, а результатів малувато* (I, с. 489); *Тільки жаль, що робота від таких забавок страждає* (I, с. 450); *Давні і, на жаль, не завжди світлі взаємини зв'язали поміж собою двох сусідів – Польщу й Україну* (I, с. 537).

Проте у цій групі спостерігаємо лише ті слова, які вказують на спектр негативних емоцій, а саме відчуття жалю та шкоди. У публіцистичному стилі Вячеслав Чорновіл подає такі слова у підсумкових реченнях, у яких висловлює ту чи ту настанову для читача або констатує наведений факт. Використання вставних слів, які передають почуття суму, налаштовують читача на довіру до автора.

До шостої групи зараховуємо такі слова, які вказують на формування та на зв'язок думок, їх виклад або завершення формулювання думки автором. Вони зв'язують різні думки у тексті, актуалізовує увагу читача, підсумовують попередні думки або узагальнюють їх. Напр.: *Одне слово, наді мною нависла загроза виключення з університету* (I, с. 438); *Коротше кажучи, уже тоді моя офіційна журналістська кар'єра практично скінчилася* (I, с. 440); *Чесно кажучи, старші тут важче витримують...* (I, с. 473); *Окрім того, повоєнні обставини розкидали українців по приєднаних до Польщі західних та північних землях* (I, с. 536); *Що не кажіть, а т. Хорунжий жартівник* (I, с. 456); *До речі, цікаво, коли в ніч з середи на четвер на скіповій ямі прийняли лише 3 кубометри бетону замість п'ятдесяти, скільки його значилося на бетонному заводі?* (I, с. 457).

У сьомій групі вказуємо ті вставні слова, які вказують на джерело повідомлення інформації чи загальновідомий факт. Такі висловлення мають

переповідний характер, оскільки мовець передає ту інформацію, яку сам почув від когось. Напр.: *А, як відомо, уміст буту в бетоні, можна доводити до сорока процентів* (I, с. 453); *Якщо вірити цим відомостям, то на скіповій уже закінчується бетонування* (I, с. 457); *Казав, що ніхто іще не додумався поодягати скульптури в ленінградському Літньому саду* (I, с. 485); *Що не кажіть, а т. Хорунжий жартівник* (I, с. 456); *Ніхто не сумнівається, що Герой праці – умілий організатор, чуйний товариш, громадський активіст, люблячий чоловік та батько, що такі ж і його друзі по роботі* (I, с. 528).

До восьмої групи зараховуємо ті вставні слова, які виконують роль актуалізаторів уваги читача. За допомогою таких слів Вячеслав Чорновіл звертає увагу читача на інформацію, яку буде розповідати далі, а також безпосередньо звертається до читача. Напр.: *Можете собі уявити: «Історія України» в окремих зошитах, книжки про Січове стрілецтво, «Історія українського війська»!* (I, с. 439); *Гадаєте, легко й просто народився перший у світі суцільнозварний міст ім. Патона?* (I, с. 527); *Знаєте, чому так довго не будувався міст метрополітену?* (I, с. 527); *І що ви думаєте!* (I, с. 515); *Чуєте, молоді батуринці, яка «нерозв'язна проблема» нависла над краєзнавством у вашому селищі?* (I, с. 518) *Цікавитесь, що це за змагання?* (I, с. 540); *Згадайте, що читали про своїх ровесників за рубезжем, напишіть на папірець і за п'ять хвилин здайте...* (I, с. 541); *Бач, яка справна козачка!* (I, с. 477); *Ось, послушайте, друзі, бувальщину* (I, с. 471).

Подана класифікація з восьми виокремлених груп репрезентує найуживаніші моделі використання вставних слів у публіцистичних текстах Вячеслава Чорновола. Вставні слова займають одне з провідних засобів експресивного синтаксису у газетних статтях відомого українського громадського діяча.

У публіцистиці Вячеслава Чорновола у ролі вставлених конструкцій можуть бути:

- слова: *Одна тут, у Межигір'ї, відбувалася глибока трагедія в душі Семена Палія («Чернець»)* (I, с. 463);
- аббревіатури: *Від 1956 року в ПНР існує Українське суспільно-культурне товариство (УСКТ)* (I, с. 536);
- сполучення слів, словосполучення: *Осінні наряди дільниці т. Гури (бригада М. Лавровича)* (I, с. 460); *Часто (особливо в роботах останнього періоду) це малюнки чисто декоративного плану.* (I, с. 489); *Такі етнографічні музеї – села під відкритим небом – є в багатьох країнах, у тому числі й у народно-демократичних* (I, с. 523);
- кількісні показники: *На цьому й закінчується схожість між нарисами О. Алініна «Дороги над водами» (156 с., ц. 17 коп.) та А. Вер і А. Пластініна «Висока посада» (92 с., ц. 9 коп.)* (I, с. 527); *Нарис Д. Фролова «Кавалер Золотої Зірки» (112 с., ц. 11 коп.) не дає чіткої відповіді* (I, с. 529).
- речення або його частини: *Твори народних майстрів мають свого роду етичне, виховне значення. Марія Приймаченко, Параска Власенко, Ганна Собачко-Шостак... Поставте їхні твори поруч – і можете не підписувати авторів. (Не те, що на деяких наших виставках, де навіть витончених знавців рятують таблички на картинах...)* (I, с. 489); *Зовсім поряд – старезна хатка – колишній заїжджий двір, де зупинявся Тарас Шевченко (чому б на хаті меморіальної дошки не повісити?)* (I, с. 518); *Тільки не забудьте взяти спирту (сухого, звичайно!)* (I, с. 505); *Сили були нерівні: один проти багатьох при кількох., що утрималися (таку принциповість виявили вчорашні випускники вузів...)* (I, с. 484);
- кілька речень: *З майбутнього прокатного стану ми виходимо через протилежний заїзд (до речі, їх лише два. Дуже мало)* (I, с. 448); *Діду, а розкажіть, як на Курі земснаряд потонув, коли котлован топили («земснаряд», «котлован» – ого! Рання будівельна освіта в малят)* (I, с. 481).

Отже, Вячеслав Чорновіл використовує найрізноманітніші вставлені конструкції для передачі інформації. Зважаючи на тип та розміри повідомлюваної додаткової інформації, публіцист буде обирати і форму вставленої конструкції. Репрезентує такі конструкції автор за допомогою слів, сполучень слів, різні типи речень, а зокрема окличні, питальні та розповідні. У вставлених конструкціях можуть бути представлені як одне, так і кілька речень.

Вставлені конструкції можуть виражати об'єктивну модальність та бути у формі головних та другорядних членів речень, а також у їхньому складі можуть бути вставні слова.

Реалізація емоційно-оцінного ставлення у таких конструкціях вказує у першу чергу на ставлення Вячеслава Чорновола до тієї чи тієї інформації, а вже менше вказує на якесь додаткове значення, уточнення інформації та її доповнення. Також спостерігаємо, що у вставлених конструкціях Вячеслав Чорновіл вказував на кількість сторінок та ціну книжок, про які розповідав у статті. У таких конструкціях автор може подавати декілька типів інформації:

- пояснення, уточнення та доповнення інформації;
- позначення додаткової характеристики;
- передача емоцій;
- ставлення автора;
- вказівка на джерело інформації;
- вказує на невпевненість автора.

До першої групи уналежнюємо ті речення, у яких Вячеслав Чорновіл доповнює, уточнює та пояснює вже наявну інформації. Напр.: *Часто (особливо в роботах останнього періоду) це малюнки чисто декоративного плану* (I, с. 489); *Уміщено декілька віршів та перекладів поета (серед них і чудова поезія із «Зимових записів»: «Вони між нами ходять...»)*, його твори, перекладені польською мовою (I, с. 538); *Такі етнографічні музеї – села під відкритим небом – є в багатьох країнах, у тому числі й у народно-демократичних* (I, с. 523); *Можна було б закинути авторові, що останній*

розділ – «На Південному Бугі» – не такий композиційно стрункий і динамічний, як попередні (I, с. 528).

Уточнення та доповнення інформації автором свідчить про те, що в його наміри входить розширення світогляду читача та демонструє широку обізнаність самого Вячеслава Чорновола.

До другої групи зараховуємо ті речення, у яких автор дає додаткову характеристику людині або предмету, явищу, про які вів мову. Напр.: *Чи залишитися на обжитій з діда прадіда Полтавщині, придбати верстак, інструмент і збивати мало-помалу столи, стільці, етажерки (Михайло – столяр за фахом) знайомим і сусідам?* (I, с. 451); *Усе пояснюється дуже просто: скористалися гідромеханізатори повинню (а вона минулого року чималенька була) – і мілководдям завели земснаряд в озеро* (I, с. 474); *Про наругу Катерини та Потьомкіна (якого прозвали Нечосом) над Межигір'ям писав Шевченко в поемі «Сліпий» ...* (I, с. 462); *Про все це розповість вам Микола Іванович біля Троїцької церкви (теж пам'ятка архітектури), де похований Кирило Розумовський...* (I, с. 517); *Їх двоє – укритий сивиною бригадир і молода п'ятирозрядниця Ніна Малявка – залишилося в бригаді з того часу* (I, с. 459).

Автор у таких реченнях подає інформацію про особисте життя, фах чи прізвисько людини, про яку говорять. Стосовно речей, то автор додає їхню характеристику з іншої грані, про яку раніше ще не казав у реченні.

Третю групу репрезентують вставлені слова, що передають емоції автора. Напр.: *Уміщено декілька віршів та перекладів поета (серед них і чудова поезія із «Зимових записів»: «Вони між нами ходять...»), його твори, перекладені польською мовою* (I, с. 538); *Доводить йти шукати, а іноді (ніде правди діти) і красти з сусідньої ділянки* (I, с. 453); *Якщо врахувати ще мовні недоречності («задьориста», «завидки беруть», «намучаєшся», «два героя» тощо), то, очевидно, поспішило видавництво випустити у світ недовершений твір?* (I, с. 529).

У вираженні емоцій автора Вячеслав Чорновіл використовує риторичні запитання, а також просто висловлює від себе думку стосовно тієї чи тієї ситуації.

У четвертій групі описуємо речення, які вказують на ставлення Вячеслава Чорновола до навколишнього світу чи ситуацій, які відбуваються чи відбулись навколо. Напр.: *А в цей час у Києві та інших містах ішла «війна» за путівки... З цією проблемою (не боюся її так назвати) ми зіткнулися ще у Володарці* (I, с. 501); *Сьогодні нелегко (та й чи треба?) дошукватися, хто перший сказав «а», хто доклав більше енергії й сил для створення музею* (I, с. 524).

До п'ятої групи зараховуємо вставлені конструкції, які вказують на джерело передачі інформації, яке вказує на доповнення змісту. Напр.: *На земснаряд мене веде Яків Ісакович Пономаренко баргермейстер (як тут кажуть, «багер»)* (I, с. 473).

У шостій групі зазначена невпевненість автора у повідомлюваній інформації. Напр.: *Та начальник залізничного цеху т. Хорунжий (а мо', його підлеглі) вирішив, що це занадто просто* (I, с. 455); *«А втім... (тут він на мить задумався) можу зробити, якщо ви дасте на чотири години самоскиди, мені тут децю перевезти треба» цитата т. Шмулича* (I, с. 461).

Шість груп вказують на активне використання такого типу конструкцій. Автор доповнює та прикрашає публіцистичні тексти не лише додатковою інформацією, а й за допомогою емоційно-оцінного значення, яке він передає у реченнях.

Отже, для передавання різних типів емоцій Вячеслав Чорновіл використовує як вставні, так і вставлені конструкції. Зауважимо, що найчастіше автор використовує такі конструкції, які вказують на емоційний стан автора або на його ставлення до навколишнього середовища.

У публіцистичних текстах автор поводить себе впевнено і лише зрідка виражає емоції, які увиразнюють сум, шкоду, невпевненість або малий ступеня вірогідності повідомлюваної інформації. Вставні та вставлені

конструкції якнайкраще демонструють передачу автором суб'єктивно-об'єктивної модальності. Вставні конструкції можуть також мати різну структуру для вираження модального значення. Вставлені конструкції можуть мати різну структуру, оскільки можуть вміщувати у собі від одного слова до кількох речень.

Вставні конструкції виражають рівень впевненості, переконання автора у інформації, яку він повідомляє, різні способи для оформлення думок автора, вказівки на почуття автора, вказівки на джерела повідомлення інформації, а також є актуалізаторами уваги читача.

Вставлені конструкції доповнюють та уточнюють інформацію, охарактеризовують повідомлювальну інформацію з іншого боку, передають емоції та ставлення автора та вказують на джерело інформації.

3.2. Вербалізація оцінної семантики в публіцистичному тексті

Розвиток сучасної лінгвістики спрямований на розвиток в антропоцентричному напрямі, а також дослідження зв'язку мови з мисленням людини, її емоціями, загальнолюдськими й національними, культурними та соціальними цінностями.

У сучасному мовознавстві, зокрема у межах експресивного синтаксису, дослідники почали активно звертати увагу на категорію оцінки у текстах. Це пов'язано з тим, що автор вважає категорію оцінки засобом, який може впливати на поведінку співрозмовника, а отже є одним із різновидів мовленнєвого впливу.

У текстах оцінна лексика виконує функцію маніпуляційного впливу на читача. Вплив автора на свідомість читача є цілком логічним, оскільки Вячеслав Чорновіл висловлює власну думку, яка не містить пропаганди під час передачі інформації.

О. Малярчук зазначає, що «Оцінка як філософське поняття зреалізовує судження, в якому характеризується певний об'єкт у його різноманітній якісній репрезентації, що проявляється в категоріях схвалення/несхвалення.

Категорія оцінки розглядалася спочатку у філософії як категорія мислення і лише пізніше – як категорія мови і мовлення» [50, с. 192].

О. Арешенкова зауважує, що «прагматична оцінка в рекламних текстах значно переважає над іншими типами, оскільки функція реклами – переконати адресата зробити той чи той вибір» [1, с. 102].

Хочемо зазначити, що у публіцистичному дискурсі автор активно використовує оцінну функцію, адже у текстах Вячеслав Чорновіл висловлює власне ставлення до повідомлюваної інформації та висловити враження про неї. А тому думка О. Арешенкової може поширюватись і на публіцистичний стиль, хоча у публіцистиці немає в автора мети переконати читача у покупці якоїсь речі чи послуги, але спільним з рекламними текстами є бажання мовця переконати аудиторію [1].

Вячеслав Чорновіл як автор публіцистичного тексту може висловлювати власну думку, внаслідок чого може впливати на людську свідомість, формувати суспільну думку та світогляд читачів.

О. Шатілова цілком слушно зауважує, що «будь-який персуазивний тип дискурсу (дискурс впливу) не є нейтральним. Такий тип дискурсу завжди оцінно заряджений. Саме оцінка є інтенційною текстотвірною категорією публіцистичного тексту, дискурсивною домінантою, складником лінгвістики переконання» [84, с. 48]. Українська мовознавиця О. Шатілова веде мову про те, що автори публіцистичних текстів можуть використовувати два типи оцінок: експліцитні (відкриті) та імпліцитні (закриті). Відкрита оцінка яскраво виражає позицію автора, його ідеологічну домінанту, а також зводить до мінімуму прагнення читача до самостійного аналізу та реалізації власного умовиводу.

Закриту оцінку також використано в публіцистичному дискурсі. Зазначений тип оцінки може міститись у контексті, проте цей тип дає можливість нав'язати думку автора читачу та допомогти йому зробити необхідні висновки. Тож прихована оцінка закладена у тексті саме у семі слова, чим заряджає весь текст необхідною оцінною модальністю [84, с. 49].

За допомогою різних засобів у публіцистичних текстах, Вячеслав Чорновіл прагне окреслити власну позицію, висловити емоції та ставлення під час опису та оцінки подій. Категорія оцінки є необхідною та важливою для публіцистики, оскільки автори виформовують, корегують та закріплюють у свідомості суспільства думки, переконання та твердження.

Оцінка може виражатись багатьма засобами: епітетами, метафорами, зіставленнями, порівняннями та фразеологізмами. Напр.: *Ми біля **бідлашної підстанції**, про яку вже писали в нашій листівці робітники з бригади Мурашка* (I, с. 446); ***Кров'яниться на платформах криворізька руда, сталеві відблиски залишає сонце на коксі*** (I, с. 452); *А тут доводиться безперервно бігати з місця на місце, аж **піт на чолі виступає*** (I, с. 452); ***Як блискавка, то там, то тут** проноситься головний інженер дільниці В. Ландін, періодично сідаючи на «телефон», щоб викликати АТК* (I, с. 454).

Реалізація категорії оцінки може виражатись у публіцистичних текстах за допомогою зменшено-пестливих (демінутивних) та згрубілих (аугментативних) суфіксів у словах. Напр.: *І буде вага карточка **чиста-чистісінька*** (I, с. 449); *А тьоті Ніна й Галя, що інструментальницями роблять, нічогісінько вам не скажуть* (I, с. 449).

Проте хочемо зауважити, що у текстах спостерігаємо лише використання демінутивних суфіксів, а аугментативні суфікси у публіцистичних матеріалах Вячеслава Чорновола відсутні.

Виразити ставлення автор може також за допомогою використання лексичних, повторів, синонімів чи антонімів. Використання таких засобів вказує на експресивне ставлення автора та оцінки того, що відбувалось. Напр.: *А про все це газети вже **писали-переписували*** (I, с. 469); *Не раз із кожним **перелається-перемириться*** (I, с. 493).

Риторичні питання, риторичні оклики, окличні речення та обірвані речення, про які ми говорили у попередньому розділі, також є засобами вираження оцінної модальності автора.

Всі вище перелічені засоби вказують на передачу емоцій та експресію автора у той чи той момент. Напр.: *У чому ж річ? Невже майстрам чи бригадирам вигідно зменшувати зроблену ними роботу, збавляти кількість укладеного бетону? Безумовно, ні. Так де ж тоді береться ця різниця? Чекаємо, що т. Жижкін розбереться і дасть нам відповідь. До речі, цікаво, коли в ніч з середи на четвер на скіповій ямі прийняли лише 3 кубометри бетону замість п'ятдесяти, скільки його значилося на бетонному заводі? Мабуть, тридцять або сорок... (I, с. 457).*

У наведеному прикладі Вячеслав Чорновіл втілює власну оцінку того, що стосується робочих та бетону. Одразу спостерігаємо і вплив автора на думку читача, оскільки друге риторичне питання вміщує авторську оцінку того, що бригадирам не вигідно зменшувати зроблену ними роботу. Отже, маємо приклад вияву імпліцитного впливу на читача.

Конструкції «запитання-відповідь», також допомагають автору передати власне ставлення до повідомлювальної інформації у питальній формі, адже формулювання питання також відіграє значну роль.

Однак конструкції такого типу не надто поширені в публіцистичному стилі, оскільки відповідач – це сам автор, а тому вони мають скоріше риторичний характер. Виключно у питальному реченні може бути авторська оцінка, яка буде реалізовуватись за допомогою модальних часток. Напр.: *А що в неділю до 10-ї години ранку на базі прокату вже немає жодного човна – нащо їй про це знати? Тому, мабуть, про свою водну базу за містом та про невеличкий катер на 17 кінських сил т. Смолів говорить, як про далеку й малодосяжну мрію... (I, с. 502).*

Вставні та вставлені конструкції вказують на ставлення автора та його оцінку, а також можуть передавати впевненість чи невпевненість, вірогідність, зацікавленість чи не зацікавленість автора у поданій інформації.

Актуалізатори авторської уваги добре виконують роль оцінки, оскільки одразу вказують на емоційний контекст повідомлюваного. Напр.: *Можете собі уявити: «Історія України» в окремих зошитах, книжки про Січове*

стрілецьтво, «Історія українського війська»! (I, с. 439). У поданому реченні вставна конструкція «можете собі уявити» одразу вказує на оцінку і емоцію автора. У цьому випадку автор передає здивування та захоплення.

Вставлені конструкції мають аналогічний принцип функціонування у публіцистичних текстах. Напр.: *Сьогодні нелегко (та й чи треба?) дошукуватися, хто перший сказав «а», хто доклав більше енергії й сил для створення музею* (I, с. 524). У прикладі бачимо сумнів Вячеслава Чорновола, який полягає у тому, чи треба дошукуватись того, хто перший сказав «а». Відповідно таке висловлення може змінити думку читача, хоч він має право не прислуховуватись до авторської думки.

Вказівка на захоплення, здивування, сум, жаль, натхнення передають почуття автора та вказують на його емоційний стан у момент повідомлення інформації. Такі показники впливають на думку читача, який прислуховується до думки автора.

У публіцистиці Вячеслава Чорновола також бачимо прояви толерантного та атолерантного спілкування. Висловлень, які стосувались би атолерантного вияву спостерігаємо мінімальну кількість. Звертання Вячеслава Чорновола містять у собі семантику претензійності, проте навіть у такому випадку, коли автор дає таку негативну оцінку людині, він все одно звертається згідно з правилами фатичної комунікації. Напр.: *Чи не занадто багато самоправності Ви собі дозволяєте, т. Слюняєв?* (I, с. 455)

Реалізація категорії оцінки визначена у висловленнях, які стосуються суспільства, культури, політики, робітників, природи, соціальних проблем та взагалі всього, що стосується людини. Поняття оцінки загалом нерозривно пов'язане з вираженням емоційного ставлення людини до об'єкту висловлювання.

Авторські переконання та вплив поділені на експліцитний та імпліцитний вплив, оскільки спостерігаємо чергування засобів оцінки дій у тексті. Проте, автор не завжди є авторитетом для читача. У таких випадках

категорія оцінки не реалізована повністю, оскільки автор не має впливу на думку аудиторії.

3.3. Висновки до розділу 3

Ефективне застосування мовних засобів передбачає успішну реалізацію комунікативної інтенції автора. Ми вважаємо, що автор вдало підібрав засоби, які необхідні для репрезентації комунікативно-прагматичної мети у тексті.

Використання вставних та вставлених конструкцій, модальних часток та модальних дієслів допомагають автору якнайширше реалізувати свої мовленнєві наміри. Засоби для реалізації суб'єктивної та об'єктивної модальності можуть одночасно виконувати роль засобів категорії оцінки.

Модальні частки допомагають виразити широкий спектр емоцій та підсилюють вже наявну експресію автора, а також додають їй різних відтінків у тексті.

Вставні конструкції скласифіковано на вісім груп. У публіцистиці Вячеслава Чорновола вони відображають: рівень впевненості, переконання автора у повідомлюваній інформації або у певних фактах; ступень вірогідності того, про що повідомляє мовець; спосіб та характер оформлення автором думок у газетних статтях; групи органів чуття людини та психічних процесів; вказівка на почуття автора; формування та на зв'язок думок, їх виклад або завершення формулювання думки автором; вказівка на джерело повідомлення інформації; актуалізатори уваги читача.

Важливу роль відіграють актуалізатори уваги читача, оскільки саме вони утримують увагу аудиторії. Актуалізаторами уваги можуть бути вставні та вставлені конструкції, риторичні запитання, риторичні оклики, а також звертання. Отже, такі мовні засоби виконують роль експліцитного впливу.

У публіцистиці автор передає власні почуття автора та вказує на емоційний стан у момент повідомлення інформації. Такі показники також можуть впливати на думку читача, який прислуховується до думки автора.

Проте автор не завжди може бути авторитетом для своєї аудиторії, оскільки остаточне враження та формування думки залишається за читачем.

Маніпуляційний вплив на читача може відбуватись у експліцитній або імпліцитній формах. Автор самостійно вирішує яким чином впливати на читача для найкращої реалізації його комунікативної інтенції.

ВИСНОВКИ

Зорієнтованість сучасної науки спрямована на вияви особливостей людського спілкування, представлені в антропоцентричних дослідженнях, а зокрема у комунікативній та прагматичній лінгвістиці. Реалізація мовних намірів автора в публіцистичному тексті може здійснюватись за допомогою вербальних та невербальних типів комунікації. У публіцистичному дискурсі переважно застосовується вербальний тип комунікації, оскільки в текстах автор не надає широкої та детальної інформації про невербальні засоби (міміку, пози, жести, інтонації та ін.) співрозмовників або ж власні.

Дослідження мовотворчості публіцистичних текстів Вячеслава Чорновола зумовлене недостатньою кількістю наукових праць та розвідок про громадського діяча. Публіцистичні матеріали увиразнені чітким, грамотно побудованим, логічним та структурованим мовленням, високим інтелектуальним та культурним рівнем обізнаності Вячеслава Чорновола. Такі відомості свідчать про глибоке виховання та отриману чималу кількість знань під час навчання.

Громадський діяч цілком об'єктивно та обґрунтовано висловлює власну думку, а також не намагається примусово впливати на думку власної аудиторії. Вислови агітаційного характеру та інтенції переконання співрозмовника притаманні не лише для публіцистичного, а й для політичного та рекламного дискурсів.

Публіцистичний стиль – це стиль, який вирізняється з-поміж інших тим, що має на меті впливати, переконувати аудиторію та формувати громадську думку. Реалізація комунікативних намірів автора може здійснюватись у різних журналістських жанрах – у матеріалах ранньої журналістики Вячеслава Чорновола, у яких розміщені газетні статті та кілька фейлетонів.

Для публіцистичного стилю характерна інформативність, образність, точність формування думок та впливу. Ми притримуємось традиційної назви стилю, а також традиційного поділу на підстили: власне публіцистичний,

науково-публіцистичний та художньо-публіцистичний. У публіцистичному стилі Вячеслава Чорновола належать газетні та журнальні статті, памфлети, фейлетони, виступи на радіо та телебаченні, нариси, літературно-критичні статті.

Публіцистичний стиль Вячеслава Чорновола має такі особливості: постійний діалог з аудиторією, звертання до читача, актуалізація уваги за допомогою риторичних питань, вставних і вставлених конструкцій, інтертекстуальність, діалогічність, відсутність категоричного впливу на думку читача.

Безпосередня реалізація інтенцій відбувається у різних типах речень серед яких: розповідні, питальні та окличні. Комунікативні наміри автора передають і заголовки.

За нашими спостереженнями, публіцистика Вячеслава Чорновола відповідає розповідному типу. Особливо лінгвопрагматичну функцію виконують розповідні речення, які у Вячеслава Чорновола зосереджені на вираженні намірів автора та виформовують вісім найпоширеніших тематичних груп:

- передача автобіографічні дані, факти з життя;
- вплив на читача сформувавши його громадянську свідомість;
- порушення питання робітничої діяльністю;
- репрезентування соціокультурних проблеми;
- передача життя людей в період УРСР;
- представлення історичну тематику;
- опис природи;
- висловлення ставлення до дій влади або суспільства.

Серед розповідних речень найбільше таких, які зараховуємо до груп проблем питань культури та речень із групи оцінки, ставлення Вячеслава Чорновола до навколишнього середовища чи подій, які відбуваються.

Головна мета таких речень – це донести інформацію та ставлення автора до повідомлювального аудиторії.

Вячеслав Чорновіл використовує питальні речення для актуалізації та привернення уваги читача, передачі експресивності, а також для прагнення отримати інформацію стосовно тієї чи тієї теми. У публіцистичних текстах Вячеслава Чорновола питальні речення виформовують п'ять моделей:

- висловлення емоційно-оцінного характеру;
- висловлення чіткої настанови, спонукання до дій;
- актуалізація проблеми чи теми для роздумів;
- вираження позиції Вячеслава Чорновола;
- вираження запиту інформації.

З-поміж питальних речень відзначимо велику кількість риторичних питань, оскільки автор таким чином указує актуалізує тематику, що охоплює оцінку культурних проблеми суспільства та ставлення до природного багатства. Обірвані речення, риторичні питання та оклики, конструкції «запитання-відповідь» та нанизування запитань у тексті сприяють динамічності розповіді та спонукають читача зробити власні висновки, а також самостійно обміркувати прочитану інформацію. Риторичні оклики виконують роль застережень, настанов від уникнення помилок та закликів.

У публіцистичних матеріалах спостерігаємо широке використання автором явища інтертекстуальності, діалогічних вставок, незакінчених речень, синтаксичних конструкцій «запитання-відповідь», реченневих нагромаджень, актуалізаторів уваги та художніх засобів серед яких: епітети, метафори, порівняння, риторичні звертання та запитання, тавтологія та антитези.

Питальні конструкції – це один з найважливіших компонентів публіцистичних текстів, що виконують роль актуалізаторів авторської інтенції, вираження думок, ставлення, оцінок, рішень, думок та життєвих переконань Вячеслава Чорновола.

Спонукальні речення визначені прагненням автора донести інформацію до читача, повпливати на його думку та сформувати потрібне враження до фактів чи подій. У публіцистичних текстах речення можуть містити категоричне, нейтральне то пом'якшене спонукання.

Мінімальна кількість речень з інтенцією категоричного спонукання свідчить про бажання Вячеслава Чорновола не робити примусового впливу на формування думки аудиторії. Використання інтенцій нейтрального та пом'якшеного спонукання спрямовані про прагнення автора налагодити діалог з читачем та правильно донести свою позицію. У спонукальних конструкціях Вячеслав Чорновіл реалізує інтенцію прохання, поради, пропозиції, застереження, заклику чи втішання.

Заголовок є основним елементом тексту, який виконує графічно-видільну, роздільну, номінативну, емоційно-експресивну, оцінну та інформаційну функції. У публіцистиці Вячеслава Чорновола заголовки утворюються за допомогою різних мовних засобів. Оскільки заголовок виконує функцію обрамлення тексту та першим потрапляє у поле зору читача, то ми визначили сім моделей:

- заголовки – незакінчені речення;
- заголовки – розповідні окличні речення;
- заголовки – антитези;
- заголовки – використання метафоричних значень;
- заголовки – спонукальних речень із інтенцією настанови;
- заголовки – констатації фактів;
- заголовки – емоційно-оцінного характеру Вячеслава Чорновола.

Заголовки в публіцистичних текстах Вячеслава Чорновола з самого початку наштовхують читача на роздуми стосовно наповнення статті чи фейлетону.

Категорія оцінки реалізується в публіцистичних матеріалах за допомогою використання численних художніх засобів, стилістичних фігур,

вставних та вставлених конструкцій та ін. Вона є однією з найважливіших категорій публіцистичного стилю, адже автор у своїх текстах намагається окреслити власну позицію та передати ставлення до описаної інформації. За допомогою цієї категорії Вячеслав Чорновіл впливає та формує думки та переконання своєї аудиторії.

Реалізація суб'єктивної модальності у публіцистичних текстах відбувається за допомогою використання вставних та вставлених конструкцій, модальних часток, дієслів, прислівників та прикметників. Вставні конструкції виражають рівень впевненості чи невпевненості автора у інформації, яку він повідомляє.

У публіцистичному дискурсі яскраво виражений прагматичний потенціал синтаксичних конструкцій, що дає змогу визначитися з авторською позицією щодо тих або тих подій, фактів, проблем. Для впливу на читачів у своїх газетних матеріалах Вячеслав Чорновіл використовує експліцитний та імпліцитний тип оцінки, здебільшого толерантний реєстр комунікації.

Вивчення публіцистики Вячеслава Чорновола з опертям на його діяльність як відомого громадського діяча, як патріота своєї держави становить перспективу наших наступних наукових пошуків, як визначення комунікативних стратегій і тактик його не лише публіцистичних, а й епістолярних, літературно-критичних праць, низки документів, що мають важливе значення для правильного витлумачення історії України, історії кожної особистості.

Список використаної літератури

1. Арешенкова О. Ю. Типи оцінок та мовні засоби їх вираження в рекламних текстах. Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. 2012. Вип. 7 (2). С. 100 – 109.
2. Баранов А. Н. Лингвистическая теория аргументации (когнитивный подход): автореф. дисс. ... д. филол. н. Москва, 1990. 48 с.
3. Бахтін М. Висловлення як одиниця мовленнєвого спілкування. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. Львів, 1996. С. 310 – 317.
4. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики : підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2011. 304 с.
5. Бацевич Ф. С. Лінгвістична прагматика // Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [онлайн] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=55505 (дата перегляду: 22.11.2021)
6. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2009. 376 с.
7. Бацевич Ф. С. Природність спілкування як лінгвопрагматична категорія. Мовознавство. 2011. № 1. С. 3 – 12.
8. Бацевич Ф. С. Лінгвістична прагматика: спроба обґрунтування проблемного поля і дослідницької одиниці. Мовознавство. 2009. № 1. С. 29 – 37.
9. Безугла Л. Р. Лінгвістична прагматика та дискурсивний аналіз. *Studia philologica*. 2012. Вип. 1. С. 95 – 100.
10. Бобошко Т. М. Комунікативно-прагматичний характер категорії оцінки. *Мова і культура* 155 (15), 2012. С. 105 – 111.
11. Ван Дейк Т. А. Язык. Познание. Коммуникация. Благовещенск: БГК им. И. А. Бодуэна де Куртенэ, 2000. 308 с.

12. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. Москва: «Русские словари», 1996. 416 с.
13. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис. Підручник. Київ, Либідь, 1993. 368 с.
14. Вінтонів М. О., Вінтонів Т. М., Мала Ю. В. Синтаксичні засоби експресивізації в українському політичному дискурсі.: монографія. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2018. 336 с.
15. Вовк А. В. Питальні конструкції як синтаксичне явище у «Щоденниках» Олеся Гончара. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2017 №29 Т. 1. С. 8 – 11.
16. Гальперин. И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва: Наука. 1981. 138 с.
17. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.
18. Городиловська Г. П. Проблема стилів в українському мовознавстві. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2003. Вип. 23. С. 136 – 143.
19. Гуйванюк Н. В. Слово – Речення – Текст. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. С. 367–478.
20. Деревінський В. Ф. Праці В. Чорновла «Правосуддя чи рецидиви терору?» та «Лихо з розуму» як джерело до вивчення радянських репресій 1965 – 1966 рр. Магістеріум. 2007. Вип. 28. С. 37 – 42.
21. Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови. Київ: Видавничий центр «Академія», 2010. 380 с.
22. Єрмоленко С. Я. Публіцистичний стиль. Українська мова. Енциклопедія. Київ, 2004. С. 539 – 540.
23. Завальнюк І. Я. Комунікативно-прагматичні функції та стилістичні вияви вставних одиниць у сучасному українському газетному мовленні. Українська мова. 2009. № 1. С. 15 – 31.

24. Загнітко А. П. Актуальні проблеми сучасного синтаксису: теоретико-кваліфікаційний аналіз. Науковий вісник Чернівецького національного університету. Слов'янська філологія. 2012. Вип. 648 – 649. С. 186 – 197.
25. Загнітко А. П. Сучасні лінгвістичні теорії: монографія. Донецьк: ДонНУ, 2007. 219 с.
26. Загнітко А. П., Миронова Г. В. Синтаксис української мови: теоретико-прикладний аспект. Брно : Masarykova univerzita, 2013. С. 27 – 34.
27. Зайцева В. В. Про жанрову своєрідність газетної мови. Український смисл. 2015. № 2015. С. 39 – 48.
28. Карамішева І. Д. Термін «прагматика» у сучасній лінгвістиці. Вісник Національного університету «Львівська політехніка», 2004. С. 128 – 131.
29. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства. Київ: Видавничий центр «Академія», 2006. 336 с.
30. Киричук Л. М. Маніпулятивний потенціал імпліцитної оцінки в рекламі. Наукові записки. Острог : Вид. нац. ун. «Острозька академія», 2012. № 26. С. 126 – 132.
31. Киселева. Л. А. Вопросы теории речевого воздействия. Ленинград: Изд-во Ленинградского университета. 1978. 160 с.
32. Кліщевська М. Комунікативна тактика позиціонування в українському маркетинговому дискурсі. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. 2017. Вип. 28. С. 21 – 24.
33. Клушина Н. И. Интенциональные категории публицистического текста (на материале периодических изданий 2000 - 2008 гг.): автореф. дис. ... д-ра филол. наук: 10.01.10. Москва, 2008. 54 с.
34. Ковалинська І. В. Невербальна комунікація. Київ : Вид-во «Освіта України», 2014. 289 с.

35. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ: Вища шк., 1987. С. 9 – 11.
36. Ковтун О. В. Проблематика лінгвоаксіології в західній дослідницькій традиції: аспектуальний огляд. Publishing House «Baltija Publishing», 2021. С. 274 – 297.
37. Кожина М. Н., Дускаева Л. Р., Салимовский В. А. Стилистика русского языка. Москва: 2008. С. 342 – 392.
38. Козак С. В. Реалізація категорії модальності в англомовних прес-релізах. Актуальні питання іноземної філології, 2018. С. 154 – 160.
39. Коць Т. А. Публіцистичний стиль в українській літературній мові кінця ХІХ – початку ХХІ ст.: нормативно-аксіологічний аспект: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 «Українська мова». Інститут української мови НАН України. Київ, 2019. 455 с.
40. Коць Т. А. Публіцистичний стиль як джерельна база дослідження історичної змінності мовної норми. Мовознавство. 2016. № 6. С. 66 – 72.
41. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. Київ: Видавничий центр «Академія», 2010. 464 с.
42. Красных В. В. Основы психолінгвістики и теории коммуникации. Курс лекцій. Москва: ИТДГК «Гнозис», 2001. 270 с.
43. Крейдлин Г. Е. Невербальная семиотика и её соотношение с вербальной : автореф. дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.19. Москва, 2000. 68 с.
44. Куранова С. І. Основи психолінгвістики. Київ: Видавничий центр «Академія», 2012. 208 с.
45. Курило О. Й., Розман І. І. Вербальні та невербальні аспекти культури спілкування. Молодий вчений. 2017. № 4.3. С. 114 – 118.

46. Курс сучасної української літературної мови / Інститут мовознавства Академії наук УРСР імені О. О. Потебні; ред. Л. А. Булаховський. Київ: Радянська школа, 1951. Т. 2. 407 с.
47. Кухаренко В. А. Интерпретация текста. Москва: Просвещение, 1986. 327 с.
48. Леонова Н. В. Синтаксис малих жанрових форм інформації сучасної української літературної мови: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. «Українська мова». Дніпро. 2017. 221 с.
49. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. 2-е изд., доп. Москва : Большая рос. энцикл., 2002. 709 с.
50. Малярчук, О. В. Засоби вербалізації категорії оцінки в сучасній англійській мові (на матеріалі політичних статей з журналу THE NEW YORKER). Нова філологія. Збірник наукових праць. (62), 2014. С. 192 – 197.
51. Маслова А. Ю. Введение в прагмалингвистику. Москва: Издательство «Наука», 2010. 152 с.
52. Мацько Л. І. Стилїстика української мови. Київ: Вища школа, 2003. С. 270 – 282.
53. Михайленко В. М. Публіцистичний стиль як засіб впливу на реципієнта. Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Філологія. Соціальні комунікації / гол. ред. Ю.М. Бідзіля. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2010. Вип. 23. С. 114 – 116.
54. Мінкова О. Ф. Експресивний потенціал засобів вторинної номінації в мові новітньої української публіцистики: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріжжя, 2010. 22 с.
55. Нечипоренко А. Ф. Мова ЗМІ та її вплив на формування культури мовлення. Science and Education a New Dimension. Philology. 2017. V (32), Issue: 122. С. 67 – 69.
56. Новое в зарубежной лингвистике. Выпуск 16. Лингвистическая прагматика. Сборник: Пер. с разн. яз./ Сост. и вступ. ст. Н. Д.

- Артюновой и Е. В. Падучевой. *Общ. Ред. Е. В. Падучевой.* Москва: Прогресс, 1985. 500 с.
57. Норман Б. Ю. *Лингвистическая прагматика (на материале русского и других славянских языков) : курс лекций.* Минск, 2009. 183 с.
58. Паніна Л. А. *Стильова палітра сучасних літературних мов. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна.* 2015. Вип. 57. С. 111 – 113.
59. Панкова М. В. *Еволюція лінгвістичних поглядів на питальні речення: семантичний і комунікативний аспекти.* Наукові праці. Випуск 92. Том 105. С. 102 – 106.
60. Пономарів О. Д. *Стилістика сучасної української мови : підручник.* Київ : Либідь, 1993. С. 12 – 15.
61. *Прагматика и проблемы интенциональности. Сборник научных трудов.* Москва: Институт языкознания АН СССР, 1988. 302 с.
62. Приходько Г. І. *Полістатусність категорії оцінки.* Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис». № 5, 2019. С. 128 – 133.
63. Рагозина Е. В. *Модальность вопросительных предложений в современном русском языке: автореф. дис. ... канд. филол. наук: специальность 10.02.01 «Русский язык», Калининград, 2008. 24 с.*
64. Радзійон В. М. *Функціонально-прагматичний підхід до вивчення композитів у публіцистичному тексті.* Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки» : наук. журн. Дніпропетровськ, 2016. № 1 (11). С. 224 – 227.
65. Романюк І. В. *Вербальні та невербальні складники діалогічного мовлення мовців (на матеріалі прозових творів І. Нечуя-Левицького).* Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 8. Київ, 2016. С. 72 – 77.
66. Селіванова О. О. *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник.* Полтава: Довкілля-К., 2008, 712 с.

67. Семенюк О. А., Паращук В. Ю. Основи теорії мовної комунікації. Навчальний посібник. Київ: Видавничий центр. «Академія», 2010. 240 с.
68. Семотюк О. В. Структурно-семантична та модальна характеристика вставлених конструкцій в українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Івано-Франківськ, 2010. 20 с.
69. Сідельніков В. П., Сушинська І. М. Деякі особливості сучасного комунікативного простору. Культура народів Причорномор'я. 2004. № 49, Т.1. С. 117 – 120.
70. Сімович В. Практична граматики української мови. Раштат: Видання Товариства «Український Рух», 1918. С. 271 – 275.
71. Скаб М. С. Граматика апеляції в українській мові. Чернівці : Місто, 2002. 272 с.
72. Солощук Л. В. Взаємодія вербальних і невербальних компонентів комунікації у сучасному англomовному дискурсі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2009. 42 с.
73. Сотников А. В. Складові компоненти мовної особистості в контексті міжкультурної комунікації. Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи. Київ: Логос, 2012. С. 267 – 271.
74. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис : [кол. монографія] / Ордена Труд. Червон. Прапора Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР; за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1972. С. 118 – 148.
75. Таценко Н. В. Основи теорії мовного дискурсу. Навчальний посібник. Суми : Сумський державний університет, 2011. 178 с.
76. Тищенко О. О. Комунікативний аспект дослідження грецьких газетних літературних рецензій. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. Одеса, 2017. № 26. С. 89 – 91.

77. Токарева Т. С. До проблеми поняття тексту і ролі заголовка тексту як його організуючого елементу. Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер. : Філологічні науки, 2010. Вип. 89 (5). С. 62 – 67.
78. Формановская Н. И. Речевое общение коммуниктивно-прагматический подход. Москва: Издательство «Русский язык», 2002. 216 с.
79. Чорновіл В. Твори : У 10-ти т. Т.1.: Літературознавство. Критика. Журналістика / упоряд. В. Чорновіл. Київ : Смолоскип, 2002. 640 с.
80. Шабат-Савка С. Т. Граматичні маркери суб'єктивно-модальних інтенцій: вставні та вставлені конструкції. Філологічний дискурс. 2016. Вип. 3. С. 240 – 250.
81. Шабат-Савка С. Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові: монографія. Чернівці : «Букрек», 2014. 412 с.
82. Шабат-Савка С. Т. Комунікативна інтенція як міжрівнева лінгвістична категорія. Мовознавчий вісник. 2015. Вип. 20. С. 114 – 120.
83. Шабат-Савка С. Т. Українськомовний питальний дискурс: монографія. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2019. 332 с.
84. Шатілова О. С. Оцінність як інтенційна категорія публіцистичного тексту. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. 2016. Вип. 20 (1). С. 48 – 50.
85. Шатілова О. С. Оцінність як категорія текстів в українських засобах масової комунікації. *Studia Philologica* № 1. Випуск 8, 2017 С. 74 – 77
86. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 408 с.
87. Юлдашева Л. П. Заголовок як особлива номінативно-предикативна одиниця. Філологічний часопис: збірник наукових праць. Умань: Візаві, 2016. С. 87–93.

88. Юлдашева Л. П. Лексико-семантичні особливості заголовків сучасної літератури. Вісник Донецького національного університету. Сер. Б : Гуманітарні науки. 2015. № 1 – 2. С. 327 – 332.
89. Юлдашева Л. П. Місце заголовка в ієрархії мовних одиниць. Сучасні філологічні дослідження: комунікативно-культурний аспект. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 3–4 листопада 2017 року). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 39 – 43.
90. Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. Київ: Видавничий центр «Академія», 2010. 312 с.

Список використаних джерел

1. Чорновіл В. Твори : У 10-ти т. Т. 1.: Літературознавство. Критика. Журналістика / упоряд. В. Чорновіл. Київ: Смолоскип, 2002. 640 с.
2. Чорновіл В. Твори : У 10-ти т. Т. 2.: Правосуддя чи рецидиви терору? Лихо з розуму (портрети двадцяти «злочинців»). Документи та матеріали 1966-1968 рр. / упоряд. В. Чорновіл. Київ: Смолоскип, 2003. 905 с.
3. Чорновіл В. Твори : У 10-ти т. Т. 3.: Український вісник. Випуски I-VI / упоряд. В. Чорновіл. Київ: Смолоскип, 2006. 978 с.
4. Чорновіл В. Твори : У 10-ти т. Т. 4, кн. 1 : Листи / упоряд. В. Чорновіл. Київ: Смолоскип, 2005. 990 с.
5. Чорновіл В. Твори : У 10-ти т. Т. 4, кн. 2 : Листи / упоряд. В. Чорновіл. Київ: Смолоскип, 2005. 1068 с.
6. Чорновіл В. Твори : У 10-ти т. Т. 5 : Публіцистика, документи, матеріали «Справи №196» (1970-1984) / упоряд. В. Чорновіл. Київ: Смолоскип, 2007. 912 с.
7. Чорновіл В. Твори : У 10-ти т. Т. 6 : Документи та матеріали (листопад 1985 - квітень 1990) / упоряд. В. Чорновіл. Київ: Смолоскип, 2009. 1052 с.
8. Чорновіл В. Твори : У 10-ти т. Т. 7 : Статті, виступи, інтерв'ю (березень 1990 – грудень 1992) / упоряд. В. Чорновіл. Київ: Смолоскип, 2011. 1079 с.
9. Чорновіл В. Твори : У 10-ти т. Т. 8 : Статті, виступи, інтерв'ю (січень 1993 – грудень 1995) / упоряд. В. Чорновіл. Київ: Смолоскип, 2012. 1082 с.
10. Чорновіл В. Твори : У 10-ти т. Т. 9 : Статті, виступи, інтерв'ю (січень 1996 – грудень 1997) / упоряд. В. Чорновіл. Київ: Смолоскип, 2014. 1003 с.
11. Чорновіл В. Твори : У 10-ти т. Статті, виступи, інтерв'ю (січень 1998 – березень 1999) / упоряд. В. Чорновіл. Київ: Смолоскип, 2012. 673 с.

АНОТАЦІЯ

Склярова О. С. Лінгвопрагматичний аспект публіцистики Вячеслава Чорновола.

У кваліфікаційній роботі проаналізовано лінгвопрагматичний контекст публіцистики Вячеслава Чорновола, досліджено низку синтаксичних конструкцій, що слугують маркерами впливу автора на адресата мовлення, на формування його думок, переконань та поведінки; схарактеризовано співвідношення вербального та невербального в публіцистичному тексті. На широкому ілюстративному матеріалі, дібраному з творів Вячеслава Чорновола, окреслено комунікативно-прагматичні особливості розповідних речень, досліджено їх в аспекті передавання інформації, констатування фактів, опису предметів, подій і вражень; репрезентовано моделі функційного діапазону питальних речень, увиразнено їхні первинні та вторинні функції; окреслено лінгвопрагматичні особливості спонукальних конструкцій як актуалізаторів авторських інтенцій, визначено інтенційне спрямування заголовків публіцистичних текстів. Представлено емоційно-експресивний потенціал та оцінні параметри публіцистики Вячеслава Чорновола, виявлено специфіку мовотворчості відомого громадського діяча та патріота України в контексті лінгвальних та екстралінгвальних чинників текстової комунікації.

Ключові слова: публіцистичний стиль, публіцистика, Вячеслав Чорновіл, прагматика, комунікація, інтенція, автор, мовостиль, розповідне висловлення, питальне висловлення, спонукальне висловлення, заголовки, суб'єктивна модальність, категорія оцінки, актуалізатори уваги, експресивний синтаксис.

SUMMARY

Sklyarova O. S. Linguopragmatic aspect of Vyacheslav Chornovil's journalism.

In the qualification work the linguopragmatic context of Vyacheslav Chornovil's journalism is analyzed, a number of syntactic constructions are used, which serve as markers of the author's influence on the addressee of speech, on the formation of his thoughts, beliefs and behavior; the ratio of verbal and nonverbal units is characterized in the journalistic text. The broad illustrative material, selected from the works of Vyacheslav Chornovil, outlines the communicative and pragmatic features of narrative sentences, explores them in terms of information transfer, statement of facts, description of objects, events and impressions; models of the functional range of interrogative sentences are represented, their primary and secondary functions are emphasized; the linguopragmatic features of motivational constructions as actualizers of author's intentions are outlined, the intentional direction of titles of journalistic texts is determined. The emotional-expressive potential and evaluative features of Vyacheslav Chornovil's journalism are presented, the specifics of language creation of the well-known public figure and patriot of Ukraine in context of linguistic and extralingual factors of textual communication.

Key words: The publicistic style, journalism, Vyacheslav Chornovil, pragmatics, communication, intention, author, speech style, narrative statement, interrogative statement, motivational statement, titles, subjective modality, evaluation category, attention actualizers, expressive syntax.